

Vlastivědný kufrčík

Prameny k výuce regionální historie na Hlučínku

Obsah

O vlastivědném kufříku	5
1) Landecká venuše	7
2) Odlitky pečeti	9
3) Pergamen	14
4) Středověká iluminace	16
5) Středověká listina	19
6) Historické délkové míry	22
7) Slabikář a čítanka pro menší děti	26
8) Katolické noviny pro lid moravský v Pruském Slezsku	29
9) Jízdní řády	33
10) Německá protizidovská propaganda	36
11) Československá volební propaganda na Hlučínsku	39
12) Historické fotografie z Hlučínska	43
13) Smlouva o opci mezi Česko-Slovenskem a Německem ...	60
14) Události roku 1938 v kronice školy v Kravařích	63
15) Potravinové lístky	66
16) Příběh vojáka z Hati	69
17) Vysídlování a dosídlování pohraničí	72
18) Kolektivizace na Hlučínsku	76
19) Komunistická propaganda	81
20) Reflexe vývoje po roce 1945 v obecních kronikách	86

Vlastivědný kufřík byl zhotoven v rámci projektu Místní akční plán vzdělávání pro Hlučínsko východ II CZ.02.3.68/0.0/0.0/17_047/0009111, který je realizovaný a financovaný s podporou ESF, Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání

Autoři:

Jiří Neminář, Radim Lokoč

Spolupráce:

Michaela Lokočová, Tomáš Rybka, Jiří Jung, Petr Kozák, Michal Kurz, Lukáš Kramný, Ondřej Haničák, Zdeněk Kravar, Marek Skupien, Martin Sosna, Jan Gromnica, Karolína Žídková

Jazyková korektura:

Markéta Kouřilová

Grafika:

Martin Feikus

Poděkování:

Kateřina Wojtas, Metoděj Chrástecský, Jarmila Polomská, Renáta Pospiechová, Šárka Gargošová, Marie Plačková, Martin Hiltavský, Leon Hahn, Herbert Pavera, Hana Paverová, Petr Barč, Markéta Klapetková, Tomáš Karkoszka

Vydavatel:

Místní akční skupina Hlučínsko, Mírové náměstí 24/23, 748 01 Hlučín

Výroba substitutů:

Vít Kurka, Jiří Sonnek, Martin Polášek, Sociálně terapeutická dílna Charity Hlučín

Tisk:

Retis Group s.r.o.

Spolupracující instituce:

Muzeum Hlučínska, Slezské zemské muzeum, Státní okresní archiv Opava, Zemský archiv Opava, Archiv města Ostravy

O vlastivědném kufříku

Myšlenka muzejního kufříku není žádnou novinkou. V západní Evropě jde o standardní vzdělávací prostředek, který se pomalu začíná „zabydlovat“ také v České republice. Obyčejně se jedná o kufr vybavený nejrůznějšími předměty, většinou kopiemi reálných věcí (tzv. substituty), které mají konkrétní didaktický cíl a vztahují se ke konceptu daného kufříku. Muzea pak zapůjčují takové kufříky jednotlivým školám, aby s jejich pomocí po určitou dobu obohacovaly výuku.

Na Hlučínsku jsme se pokusili jít ještě dále. Rozhodli jsme se poskytnout kufřík každé místní škole, aby jej měla kdykoliv k dispozici. Vedla nás k tomu především nespokojenost s upozadováním významu humanitních oborů, ale i se zažitým „kánonem“, který byl běžný za časů Aloise Jiráska, ale pro nynější dobu je naprosto nepřijatelný. Na počátku stály dvě výchozí teze:

- Proč by měly mít pouze technické a přírodovědné obory nárok na názornou výuku, experimenty, laboratorní vybavení a didaktické pomůcky? Proč se neuplatňují tyto zásady také pro výuku dějepisu, zeměpisu, vlastivědy, občanské výchovy či češtiny?
- Předepsané kurikulum stanovující, co do dějepisu patří či nepatří, je neúčelné, nesmyslné a neefektivní. Vychází z pojetí dějin Palackého, Jiráska a dílem i Nejedlého, což je v demokratické společnosti 21. století naprosto bezprecedentní. Stanovený obsah výuky je naddimenzovaný a preferuje téměř výhradně politické dějiny. Stručně řečeno vychází z myšlenkového světa 19. století! Zároveň je tento výklad výrazně pragocentrický, respektive bohemocentrický. Není zde místo pro ostatní země Koruny české, stejně jako pro menšiny obývající český prostor.

Z těchto důvodů voláme po změně a předkládáme novou strukturu i koncept. Vlastivědný kufřík nejenže přináší do výuky inovativní prvky, jakými jsou zásada *hands on*, zážitek autenticity, badatelské přístupy, ale také témata, která klasický dějepis či vlastivěda opomíjí. Vše je přitom koncipováno se silným regionálním zřetelem. *Velké dějiny* totiž není nutné učit předepsanou formou pomocí vyselektovaných událostí, které se staly v Čechách. Je nanejvýš vhodné nazírat minulost také regionální optikou. Ostatně i pedagogicky je efektivnější vycházet z konkrétní, dítěti bližší situace a na jejím příkladu demonstrovat předepsaná *velká témata*. Elegantly tak dojdeme

k naplnění požadavku na propojování výuky o místu, kde žijeme, s kanonizovaným *master narativem*.

Z hlediska obsahu sleduje kufřík dvě roviny. První z nich je tematická. Kufřík zahrnuje průřez závažnými historickými tématy, většinou s přihlédnutím k tomu, jak se promítaly do minulosti regionu. Každá předložená dějinná událost či fenomén je přitom demonstrována prostřednictvím konkrétního historického pramene. To je druhá sdělovací rovina. V tomto ohledu je totiž kufřík přehledem nejrůznějších zdrojů a pramenů, pomocí kterých poznáváme minulost. Považujeme totiž za nezbytné uvědomit si vztah minulosti a dějin; pochopit, na základě čeho minulost poznáváme, a o jak vrtkavý proces ve skutečnosti jde. Výsledné dějiny jsou pak jen jedním z mnoha možných výkladů, častokrát slouží legitimizaci politických režimů a s minulostí mají společného pramálo...

Mimo vědomostních cílů usiluje vlastivědný kufřík o výchovu člověka a zodpovědného občana. Proto se snaží rozvíjet klíčové kompetence. Zvláštní důraz je kladen na mezioborovost a rozvíjení kritického myšlení. Historické prameny zde mají být především prostředkem, který umožní osvojení dovedností, jakými jsou schopnost analýzy, kritického čtení, vnímání detailu, srovnávání a konečně rozvoj kritického myšlení. Pokud se děti mimo to dovědí i něco z historie regionu, poznají své kořeny a vybudují si k místu, kde žijí, silný vztah, dosáhne idea vlastivědného kufříku maximálního naplnění.

Landecká venuše

Paleolitická plastika; 23 tis. let př. n. l.

Archeologický ústav Brno

Landecká (někdy označována též jako Petřkovická) venuše patří mezi nejvýznamnější paleolitické památky na území českého státu.

Cíle:

- žáci podrobně prozkoumají repliku jedné z nejstarších památek našeho území
- žáci zapojí do poznávacího procesu další smysly (hmat)
- žáci si osvojí základní fakta o Landecké venuši

Plastika ženy byla vyřezána z krevele v období gravettien (odhaduje se mezi 21 až 23 tisíci lety př. n. l.). Jedná se o 46 mm (podle jiných zdrojů 48 mm) vysoké bezhlavé torzo těla ženy, které má na rozdíl od jiných známých venuší subtilní tvary. Ojedinělý je i materiál sošky. Zatímco většina pravěkých plastik byla zhotovena z kamene, kosti, či byla vypálena z hlíny, Landecká venuše povstala z železné rudy. K objevu sošky došlo roku 1953 během archeologického výzkumu pravěkého sídliště na Landeku, který vedl archeolog Bohuslav Klíma (1925–2000). Ležela pod mamutí stoličkou roztříštěná na tři kusy. Nálezová situace byla Klímou interpretována jako ohniště. V lokalitě se nacházelo ještě několik dalších artefaktů, například destička se zářezy, škrabadlo a kus krevele, který bývá interpretován jako torzo další sošky. Nejdůležitější byl ovšem nález ohořelých zbytků černého uhlí z doby přibližně před 25 tisíci lety. Díky tomu získal Landek světové prvenství v použití této suroviny za účelem ohřevu. Později však bylo ve Francii objeveno ohořelé hnědé uhlí, které svým stářím landecký nález téměř trojnásobně překračuje.

„Ženské figurky jsou z gravettienu známy i odjinud a spolu s tou petřkovickou je spojuje několik podobných rysů. Často jsou tyto postavy nahé nebo s omezenými prvky oděvu a nenesou žádné stopy po základně či stojanu. Rovněž nemají hlavu anebo ji mají vypracovanou schématicky. Je možné tedy předpokládat, že jednotlivé skulptury mohly být nošeny nebo zavěšovány v obydlí. Na základě analogií ze Sibiře nelze ani vyloučit možnost, že venuše byly oblékány do oděvů z organických materiálů.“

Zbyněk Moravec: *Petřkovická venuše*. Hlučínsko 1/2019

Otázky a úkoly:

- K čemu venuše mohla sloužit?
- Z jakého je materiálu? Z jakého materiálu jsou zhotoveny ostatní venuše? Použij google.
- Na základě čeho odhadujeme její stáří?
- Jaké další venuše znáte? Co mají společného, v čem se liší?

Užitečné odkazy:

JAROŠOVÁ, Lenka: *Nové výzkumy paleolitické lokality v Ostravě-Petřkovicích v letech 1994–1995*. Archeologické rozhledy LI/1, 1999, s. 26–57.

KLÍMA, Bohuslav: *Výsledky archeologického výzkumu na tábořišti lovců mamutů v Petřkovicích, okr. Ostrava*. Časopis Slezského muzea 3, 1955, s. 1–35.

MIKEŠOVÁ PUHAČOVÁ, Veronika: *Den v životě neolitické ženy, vzdělávací komiks*, Praha 2017.

MORAVEC, Zbyněk: *Petřkovická venuše*. Hlučínsko 1/2019, s. 8–9.

SVOBODA, Jiří (Edd.): *Petřkovice: on shouldered points and female figurines*, Brno 2008.

Odlitky pečeti

13. až 14. století

Slezské zemské muzeum

Odlitky pečeti mohou pomoci při úvodních hodinách dějepisu, kdy se prezentují jednotlivé typy pramenů, ale také při výuce konkrétních témat jako názorná pomůcka, která podává svědectví o době svého vzniku. V sadě jsou zastoupeny dvě jezdecké pečeti a jedna pečeť církevního hodnostáře. Duchovní osoby, aby se odlišily od světských protějšků, často zhotovovaly pečeti routového (kosočtverečného) tvaru. Stejně jako se králové nechávali zobrazovat v plném majestátu, tak i preláti jsou zachyceni se všemi odznaky svého úřadu (mitra, berla, ornát, pallium).

Cíle:

- žáci si uvědomí informační potenciál pečeti jako pramene
- žáci analyzují zobrazení na pečetích
- žáci poznají funkci pečeti

Jezdecká pečeť Přemysla Otakara II.

Doba vlády Přemysla Otakara II. byla zásadní pro vývoj české státní symboliky. V roce 1247 ještě jako moravský markrabě poprvé použil znak s dvouocasým lvem, který si ponechal i poté, co se stal českým králem. Fakt, že lev obdržel druhý ocas, dodával znaku zvláštní symboliku a prestiž. V celé tehdejší Evropě se podobné erby vyskytovaly jen zřídka (tu a tam v Anglii a v Porýní). Od roku 1270 se dvouocasý lev začal vyskytovat také na praporci, který svírá panovník na své jezdecké pečetě. Podoba českého znaku tak byla definována. Je zajímavé, že královské barvy červenou a stříbrnou obdržel do svého erbu i Přemyslův nemanželský syn Mikuláš Opavský. Tyto barvy se pak staly tradičními heraldickými barvami Opavska.

Na pečeti můžeme pozorovat rytíře v plné zbroji na válečném koni zahaleném do čabraky. Že se jedná o českého krále, prozrazuje kromě heraldických symbolů také klenot v podobě orlích perutí. Tento symbol směl na přilbě nosit výhradně český panovník. S orlími křídly se setkáváme ještě u pečeti Zikmunda Lucemburského.

Originál pečeti je uložen ve Státním archivu ve Vídni (Staatsarchiv Wien).

Otázky a úkoly:

- Popište pečeť.
- Co vše můžeme z této pečeti zjistit o době, kdy vznikla?
- Co můžete z pečeti zjistit o daném panovníkovi?
- Proč se nechal král zobrazit jako rytíř na koni?

Jezdecká pečeť Mikuláše Opavského

Na pečeti můžeme pozorovat rytíře v plné zbroji s taseným mečem, dvoubarevným štítem a kbelcovou přilbicí. Kůň má na sobě čabraku nesoucí vévodovo erbovní znamení. Rytířovu přilbu zdobí klenot v podobě rohů – ty byly pro opavské vévody typické (setkáváme se s nimi již u Mikulášova otce, ale také u jeho potomků).

Mikuláš II. Opavský byl vnukem českého krále Přemysla Otakara II. a bratrancem královny Elišky Přemyslovny. V roce 1318 se stal prvním opavským vévodou, poté co bylo Opavsko oficiálně vyjmuta ze struktury markrabství. Společně s olomouckým knížecím biskupstvím se tak stalo samosprávným lénem podřízeným přímo českému panovníkovi. Mikuláš působil ve službách Jana Lucemburského i Karla IV. Vzhledem

k častému pobytu u dvora si v Praze na Dobytčím trhu (dnes Karlovo náměstí) postavil honosný palác (pozdější Faustův dům). V roce 1350 jej český král pověřil vedením poselstva do Avignonu, kde měl u papeže vyjednat Karlovu císařskou korunovaci. Jeho mise však neuspěla. Za své vlády na Opavsku získal Mikuláš sousední ratibořské knížectví a inicioval bohatou stavební činnost. Byl celkem třikrát ženat a zplodil deset dětí. Poslední syn a budoucí vévoda Přemek se narodil až po jeho smrti v roce 1365.

Originál pečeti je uložen ve Státním archivu ve Vídni (Staatsarchiv Wien).

Otázky a úkoly:

- Popište pečeť.
- Co má postava rytíře na sobě?
- K čemu sloužil klenot nošený na přilbě?
- Podle čeho usuzujete, kdo je na pečeti vyobrazen?
- Podle čeho v bitvě poznáme opavského vévodu?

Pontifikální pečeť olomouckého biskupa Jana ze Středy

Biskupská pečeť routového tvaru byla zhotovena z červeného vosku ve žlutém lemu. Tento specifický tvar pečeti užívali církevní hodnostáři, aby se odlišili od ostatních uživatelů pečeti. Uprostřed se nachází postava biskupa oděná v pontifikáliích (liturgický oděv příslušný biskupovi: mitra, berla). Po stranách postavy biskupa lze pozorovat erby olomoucké diecéze: v červeném štítu umístěné stříbrné kužely ve dvou řadách. Za Jana ze Středy se počet kuželů ustálil na čtyřech v horní řadě a dvou ve spodní řadě.

Jan ze Středy (v dobových pramenech také jako Johannes von Neumarkt, 1310–1380) patřil k předním osobám na dvoře Karla IV. V letech 1357–1374 zastával úřad císařova kancléře. Aby získal patřičný lesk i hmotné zabezpečení, byl jmenován biskupem v Litomyšli. V roce 1364 se pak stal biskupem v Olomouci. Správě diecéze se však příliš nevěnoval, jelikož byl vázán povinnostmi u císařského dvora. Církevní kariéru měl zakončit v milovaném Slezsku jako vratislavský biskup. Protože se po smrti Karla IV. dostal do sporu s moravskými markrabaty, musel nuceně opustit Olomouc. Ačkoliv byl zvolen vratislavským biskupem, do úřadu již nenastoupil, neboť v prosinci 1380 zemřel. Kromě politické a církevní činnosti se Jan ze Středy věnoval překládání církevních děl a psaní poezie. Lze jej považovat za předního českého protohumanistu. Udržoval kontakt s Colou di Rienza a s Francescem Petrarcou. V jeho písařské dílně vznikl bohatě iluminovaný kodex *Liber viaticus* (cestovní breviář), jedno z nejkrásnějších gotických knižních děl u nás.

Originál pečeti je uložen ve Státním okresním archivu v Opavě.

Otázky a úkoly:

- Popište pečeť.
- Podle čeho usuzujete, komu pečeť patřila?
(Je opatřena nápisem, formálními znaky, např. biskupský erb, ale především je přiložena k listině, kde je explicitně zmíněno, kdo listinu vydal.)
- Jakou roli zastávali církevní hodnostáři ve správě země?
(Jejich úloha byla zcela zásadní, jakožto nejvzdělanější lidé u dvora vedli agendu, působili v diplomacii, často zastávali nejvyšší úřady. Zpravidla představovali spolehlivější úředníky než světská aristokracie.)
- Podle jakých znaků poznáte, že se jednalo o biskupa?
(Nosí berlu, mitru, pallium – specifický pruh látky okolo krku, rukavice s prstenem)

Pergamen

Vzorek historické psací látky, středověk

Pergamen je vhodné použít pro obohacení hodin vlastivědy, dějepisu, jazyků, biologie, ba i výtvarné výchovy.

Cíle:

- žáci se dovědí, co je to pergamen a k čemu sloužil
- žáci při seznámení s pergamenem zapojí více smyslů
- vzorek slouží jako doplněk při výuce středověkého písemnictví

Na území Evropy představoval po celý středověk hlavní psací látku pergamen. Pouze papežská kancelář používala až do 10. století papyrus, který však snadněji podléhal zkáze. Modernější papír se sice začal objevovat již ve 14. století, ale definitivní konec užívání pergamenu přinesl až rozvoj knihtisku. Pergamen byl zhotovován z ovčí, kozí, oslí nebo telecí kůže. Nejvyšší kvality dosáhl, pokud kůže pocházela z mladého zvířete. Nejjemnější pergamen byl vyráběn z kůže ještě nenarozených jehňat. Kůže byla nejprve zbavena srsti a nečistot, poté několik týdnů máčena ve vápně a nakonec napínána na rám. Výrobní proces završilo bělení a leštění pergamenu. Zdlouhavá a náročná výroba se podepsala na ceně produktu a v konečném důsledku také na vzácnosti psaných knih. Ke zhotovení většího kodexu totiž bylo třeba porazit menší stádo sudokopytníků. Odhaduje se, že na největší rukodělnou knihu světa, Codex Gigas, byla použita kůže ze 160 oslů.

Jelikož byl pergamen velmi drahý a jeho spotřeba s rozvojem vzdělanosti rostla, docházelo často k jeho „recyklaci“. Starší záznam byl z pergamene vyškrabán, čímž vznikl prostor pro nanesení nového textu. Takový pergamen se označuje jako palimpsest. Díky speciálním technologiím lze dnes přečíst původní záznam, který může mít mnohdy nedozírnou historickou hodnotu.

Tipy:

- Společně s dalšími písemnými prameny muzejního kufříku lze na toto téma realizovat zvláštní hodinu či projektový den. Ve třídě si zařídíte skriptorium, vyzkoušíte si s dětmi psaní gotickým písmem pomocí dobové techniky. Zároveň se děti seznámí s nejstaršími česky psanými literárními památkami. Ukázky některých jsou volně dostupné na internetu. Do výuky můžete obsáhnout proměnu českého pravopisu (spřežky, neexistence písmene j, syntax) nebo mezijazykové srovnání (přejímky z latiny a němčiny).

Středověká iluminace

Iluminace představuje jedinečný pramen pro poznávání středověkého člověka. Umožňuje rekonstruovat podobu tehdejších oděvů, předmětů, činností či rituálů. Zároveň prozrazuje mnohé o dobové fantazii a imaginaci. Vyjma biblických a církevních motivů, které pomáhají porozumět zákonitostem tehdejší víry, se iluminace nevyhýbají ani světským či vyloženě fantaskním námětům. V rukopisech tak lze nacházet zvířata vykonávající lidské činnosti, zesměšňující karikatury nebo fenomenální „divé mužičky“, kteří představují určitý módní trend pozdního středověku.

Cíle:

- žáci analyzují obrazový pramen, vyhledávají detaily
- žáci vyvozují konkrétní zjištění na základě předloženého pramene
- žáci si uvědomí význam dobové ilustrace pro poznávání minulosti
- žáci pochopí, že myšlenkový svět středověkého člověka nelze posuzovat současnými měřítky

Iluminace tvoří doprovod rukopisných textů. Někdy se jedná o zdobné iniciály (počáteční písmena), jindy o marginální obrázky (při okraji stránky), občas se vyskytují i větší celostránkové obrazy (Trůnící Kristus, Poslední soud, Boží a světská obec atp.). Někdy se v rukopisech vyskytuje pouze ornamentální výzdoba. Náměty iluminací, stejně jako jejich umělecké provedení, se liší podle doby a místa svého vzniku.

Codex Manesse

Přelom 13. a 14. století

Univerzitní knihovna v Heidelbergu

Codex Manesse je unikátním rukopisem se 137 celostránkovými ilustracemi a jedinečným pramenem pro poznávání dvorské kultury. Kodex obsahuje milostné písně, básně a průpovědi psané dobovou němčinou. Rukopis vznikl na počátku 14. století v Curychu. V současnosti je deponován v univerzitní knihovně v Heidelbergu a jeho digitalizovaná verze je volně dostupná na internetu. Z hlediska českých dějin je kodex zajímavý tím, že jedna z ilustrací zobrazuje českého krále Václava II.

První iluminace zachycuje s největší pravděpodobností vratislavského vévodu Jindřicha IV. Proba (1257/8–1290) po vítězném turnaji. Jindřich byl synem české princezny Anny, dcery Přemysla Otakara I., a vratislavského knížete Jindřicha III. z rodu Piastovců. Po otcově předčasné smrti jej vychovávali na pražském dvoře. Jeho poručníkem byl po určitou dobu i Přemysl Otakar II. Po roce 1270 se Jindřich ujal vlády ve svém knížectví a přes svůj nízký věk se významně zapojoval do sporů slezských Piastovců. Po bitvě na Moravském poli, které se zúčastnil také slezský oddíl vyslaný Jindřichem, požadovala královna-vdova Kunhuta, aby se právě vratislavský kníže stal poručníkem jejího nedospělého syna Václava místo Oty Braniborského, jehož uzurpátorské chování zaskočilo českou šlechtu. Z toho důvodu propukl mezi Otou a Jindřichem vleklý konflikt, který provázelo vzájemné plenění a uchvacování statků. V osmdesátých letech 13. století byl Jindřich IV. nejmocnějším slezským knížetem s nemalými expanzivními ambicemi. Téměř se mu podařilo ovládnout celé Polsko a stát se polským králem. Možná z tohoto důvodu podlehl roku 1290 následkům otrávení. Jeho tělo bylo nacisty exhumováno, aby bylo podrobena antropologické analýze, která měla dokázat „čistotu Jindřichovy rasy.“ Výsledků se však nacistická propaganda nedočkala, neboť při spojeneckém náletu došlo ke zničení ostatků.

**probus* (lat.) – řádný, správný, čestný, v případě knížete Jindřicha se překládá jako pravý, popř. spravedlivý

Jindřich IV. Probus patřil k vyznavačům dvorské kultury, hovořil několika jazyky a dvě básně v Codexu Manesse pocházejí nejspíše z jeho pera. Iluminace jej zobrazuje jako rytíře v plné zbroji, který si přijíždí pro trofej za vítězství v turnaji. Kromě služebníků a dvorních dam se na obraze vyskytují také dva trubadúři. Jindřichovo erbovní znamení představuje černá orlice se stříbrným perisoniem na hrudi. Později se tento

znak vratislavského knížectví ujal pro oblast celého Slezska. Klenot na přilbě pak tvoří paví pera, která jsou doložena například pro Jindřichova souputníka Mikuláše I. Opavského. Iluminace je opatřena nadpisem Herzoge Heinrich v. Pressla (název Vratislavi vystřídal v dějinách řadu podob: Wrotizla, Vretslav, Presslaw, Bresslau, Breslau, Wrocław).

Zatímco první vybraný obraz zachycuje triumfujícího rytíře a politika, kterých je v Codexu Manesse celá řada, druhý typ iluminace se týká každodennosti. V rukopise jsou vyobrazeny nejrůznější náměty: hra v šachy, námluvy, výjezd sokolníků, bitva, rytířský turnaj nebo lov kanců. Ilustrace podává svědectví o podrobnostech lovu. Můžeme tak vyčíst, jaké se pro tento účel používaly nástroje, o která plemena loveckých psů se mohlo jednat, nebo druh stromu, na něž lze pomocník lovců. Podle popisky má obrázek zachycovat Heinricha Hetzbolda von Weißensee, který byl kastelánem na stejnojmenném hradu v Korutanech.

Otázky a úkoly:

- Popište, co vidíte na obrázku. O jakou situaci se jedná?
- Aniž byste cokoliv věděli o vyobrazené postavě, dokážete (podle erbu) určit, o koho by se mohlo jednat?
- Jak jsou oděny jednotlivé postavy?
- Jaký druh stromu se vyskytuje na obrázku?
- Jaké zbraně a nástroje se používaly při lovu? (meče, dýky, kopí, lesní roh)

Užitečné odkazy:

BRODSKÝ, Pavel: *Krásy českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012.

RYWIKOVÁ, Daniela: *Speculum mortis. Obraz smrti v českém malířství pozdního středověku*, Ostrava 2015.

ŠMAHEL, František: *Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku*, Praha 2012.

Codex Manesse online, <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848>, [29. 7. 2019]

Středověká listina

Listina je úředním dokumentem stvrzujícím právní ujednání. V dnešní době její funkci přebraly smlouvy a výnosy. Zejména pro starší období bývají listiny často jediným zdrojem informací. Podávají svědectví o existenci událostí, osob (v listinách vystupuje řada účastníků – vydavatel, příjemce, svědci), úřadů, zvyklostí atp. Listina sama o sobě mnohdy nemusí mít velkou vypovídací hodnotu. V kontextu ostatních dokumentů ovšem může přinést zásadní poznání. Listina se dělí na úvodní část, kde se píše o jejím vydavateli a motivacích, které jej přiměly k sepsání dokumentu. Prostřední pasáž se týká samotného obsahu ujednání a závěr patří okolnostem, za kterých byla listina vydána (místo, datum – uváděno dle dobových zvyklostí podle církevního kalendáře). Kromě toho jsou zde uvedeni svědkové ručící za správnost listiny. Platnost ověřovala přivěšená pečeť.

Listina se hodí k výuce dějepisu, češtiny i občanské výchovy.

Cíle:

- žáci poznávají, jak vypadala kodifikace právního aktu, srovnávají styl tehdejšího ujednání se současnými podobami smluv
- žáci vyvozují, jaké konkrétní poznatky přináší tento dokument
- žáci se seznamují se středověkou češtinou, zapamatují si některé odlišnosti
- žáci se díky zvolené listině dozvědí o rozdělení Koruny české, kdy jeden král (Jiří a posléze Vladislav) fakticky vládl v Čechách a druhý český král Matyáš ovládal vedlejší země

Listina krále Matyáše městu Hlučínu

1478

Státní okresní archiv v Opavě

Vybraná listina pochází z kanceláře krále Matyáše Korvína a týká se udělení trhovního práva městu Hlučínu. Dokument názorně demonstruje skutečnost, která se v dějepise příliš nezdůrazňuje: dvojvládí v království, kdy český král Jiří a posléze Vladislav vládli v Čechách, zatímco vedlejší země Koruny si zvolily krále Matyáše. Ten byl českým králem na Moravě a ve Slezsku až do své smrti roku 1490. Pomocí této listiny tak lze rozporovat stávající historiografii, aby si žáci uvědomili vzájemný kontrast mezi běžným pragocentrickým výkladem a zněním listiny.

Listina je psána bastardou a jejím jazykem je čeština. Kopie listiny je srolována a položena volně v krabici. Dva přepisy (transkripce, transliterace) se nacházejí ve složce.

Otázky a úkoly:

- Rozumíte textu listiny, o čem pojednává?
- Jakými tituly se honosil král Matyáš?
- Které tituly měly reálnou hodnotu a které byly pouze formální? Ve kterých zemích reálně vládli? Využijte dobovou mapu.
- Proč listinu vydal král Matyáš a nikoliv Vladislav Jagellonský?
- K jakým událostem došlo v Evropě a v království zhruba v době vzniku listiny?
- Vyzkoušejte si dobové písmo (opsat větu, zkusit podpis).

Tipy:

- Žáci si zkusí přečíst listinu, mohou mít k dispozici dva přepisy (doslovnou transliteraci, výkladovou transkripci).
- Žáci se mohou rozdělit do tří skupin, jedna dostane originál, zbytek přepisy. Po určité době prezentují svá zjištění. Porovnají výsledky své práce. Zjistí, jaké ulehčení představují přepisy a komentáře a s jakými potížemi se potýkají badatelé při skutečném výzkumu.
- Žáci charakterizují, v čem byla tehdejší čeština jiná.
- Žáci sestaví znění podobné listiny dobovým jazykem pro současné potřeby: ředitel školy nařizuje nošení přezůvek, rozhodčí vystavuje protokol o výsledcích sportovního zápasu...

Historické délkové míry

Před rokem 1868

Soustava dřevěných ukazatelů reprezentuje vybrané historické míry používané na našem území v minulosti. Již odpradáвна existovalo mnoho měrných soustav, které se používaly v různých oblastech společně v jednom státě. Na území současného Hlučínska se postupně používaly české míry (některé z nich byly zavedeny Přemyslem Otakarem II.), slezské, pruské nebo i rakouské. Nezřídka byly tyto míry používány souběžně.

Cíle:

- žáci poznají, jakými způsoby a v jakých jednotkách se měřilo v minulosti
- žáci si procvičí matematické dovednosti při převádění měr
- žáci si uvědomí, že měření je záležitostí konvence, tedy dohody
- žáci pochopí důvody, proč došlo k centralizaci měrného systému
- žáci pochopí výhody metrického systému
- žáci znají konkrétní příklady zemí a jednotek, kde metrický systém doposud není zaveden
- žáci si uvědomí, jak ovlivnily staré míry současný slovník

Roztříštěnost měrné soustavy odpovídá fragmentarizaci středověké společnosti i ekonomiky. Každé panství, popřípadě lokální územní celek byl svébytnou hospodářskou oblastí, ve které platila vlastní pravidla. S rozšiřováním trhu a rozvojem výroby docházelo k postupné centralizaci měr. Nejprve se prosadil úzus lokálního, většinou zemského centra, v 19. století pak došlo ke sjednocování na státní úrovni. Měrná soustava státní metropole však nevydržela v užívání dlouho, neboť záhy bylo přikročeno k přechodu na metrický systém. V Prusku se tak stalo roku 1855, respektive 1868,

v Rakousku-Uhersku až roku 1873. To však neznamenovalo, že by staré míry vymizely úplně. Ačkoliv je zákony v oficiálním užívání striktně zakazovaly, na soukromé bázi bylo jejich užívání tolerováno.

Stávalo se, že stejnému označení (stopa, loket, palec atd.) odpovídaly ve slezské, rakouské a pruské soustavě různé rozměry. Pro představu uvedeme příklad látra:

slezské látro = 8 achtlů = 80 palců = 800 prim = 196 cm

pruské látro = 8 achtlů = 80 pruských palců = 209,4 cm

pražské látro = 4 české lokte = 237,08 cm

rakouské horní látro = 8 achtlů = 80 Lachterzoll = 800 prim = 196 cm

rakouské látro = 12 vídeňských stop = 379,3 cm

Na území dnešního Hlučínska byly již od roku 1705 užívány míry zemského hlavního města Vratislavi, které měly nahradit dosavadní míry lokálních tržních center. Praxe však zaostávala za deklarovaným nařízením, a tak po připojení většiny Slezska k Prusku bylo vydáno nové opatření ostře vymáhající užívání vratislavské míry. Každá městská radnice tak obdržela vzorové kusy jednotlivých měr, aby mohla nařízení soudně vymáhat. Zároveň museli všichni obchodníci nechat ocejchovat své náčiní. Vyrazení pruského orla společně s konkrétním městským znakem znamenalo, že míra, nádoba či závaží odpovídá stanovené normě. Několikaleté nekompromisní kontroly společně s vysokými pokutami pak vyústily v prosazení jednotné slezské míry. Jelikož bylo Prusko nejrychleji se rozvíjícím se státem evropského kontinentu, došlo již v roce 1817 ke sjednocení všech měr podle pruského vzoru, aby se zbytečně nekomplikovaly obchodní styky. Roku 1855 stát začal prosazovat (a roku 1868 definitivně prosadil) zavedení jednotné metrické soustavy, avšak ani to se neobešlo bez problémů...

U délkových měr byl základní jednotkou slezský sáh, který měřil 1,785 m a dělil se na šest slezských stop neboli střevců (28,94 cm). Stopa byla rozdělena na 12 palců (2,49 cm) a palec pak na 12 čárek. Délka jednotlivých jednotek se značně lišila v závislosti na období a lokalitě. Ani v současnosti se často nelze dopočítat přesných rozměrů. Výpočet probíhá složitými přepočty na základě dostupných zpráv, které většinou neuvádějí konkrétní rozměry, ale vzájemné poměry jednotlivých měr. Uvedené délky jsou tedy veskrze orientační.

Obsah váčku:

Název míry	Délka v cm
staročeský sáh*	179,3
pražský loket*	59,76
stopa*	29,5
dlaň*	7,88
píd*	19,7
látro*	239
prst*	1,97
palec	2,46
slezský loket	57,9
slezský sáh	178,5
slezská stopa	28,9
slezský palec	2,41

*staročeská jednotka zavedená Přemyslem Otakarem II

Otázky a úkoly:

- Jaké mohly být důvody roztržitosti měrné soustavy?
- Jaká úskalí skýtal předmoderní měrný systém?
- Vyjmenujte jeho výhody a nevýhody.
- Vyhledejte původ názvů jednotlivých měr.
- Změřte různé předměty ve třídě, запиšte si rozměry v jednotlivých mírách.
- Procvičujte přepočítávání jednotek.
- Vzpomeňte si s žáky na písničky či říkačky, kde se objevují staré míry, запиšte si výsledky.
- Jaké měrné jednotky se dodnes objevují v běžné mluvě? (*tucet, kopa, žejdlík, píd, míle, achtlik, „smrdíš na sto honů“*)
- Překvapte učitelku/učitele fyziky, když při řešení úkolu opustíte soustavu SI.

Tipy:

V rámci projektového dne na téma *středověk / raný novověk / jiné podobné téma* připravte žákům tyto aktivity:

- Podepište se dobovým písmem pomocí husího brku, napište o sobě základní údaje.
- Změřte a запиšte, kolik měříte v dobových jednotkách.
- Navrhněte vlastní znak (spojit s výukou o heraldice).
- Dramatizujte středověké nakupování, zboží kupujte v dobových mírách za dobové peníze.
- Zařadte do výuky i proměnu měření času. Uveďte příklady různých délek měsíců, rozdílné slavení Nového roku. Uveďte příklad postupného zavádění gregoriánského kalendáře (v Evropě se prosazoval více než 100 let, v Rusku platil do roku 1917).
- Namísto některých zbytečných kapitol z politických dějin zařadte do výuky proměnu peněžního systému.

Užitečné odkazy:

BĚLOHLÁVEK, Miloslav: *Staré míry, váhy a peníze*, Plzeň 1984.

INDRA, Bohumír: *Míry a váhy ve Slezsku a jejich redukce*, Slezský sborník 60, 1962, s. 324–350, 475–499.

NOVOTNÝ, Jaroslav: *Míry, měny a ceny v urbářích a odhadech na Moravě a ve Slezsku*, Slezský sborník 58, 1960, s. 89–111, 236–256.

Slabikář a čítanka pro menší děti

1871

Knihovna Slezského zemského muzea

Úryvek ze slabikáře Cypriána Leleka může pomoci názorně demonstrovat posun ve vzdělávání, ale také poukázat na podobu českého jazyka v polovině 19. století ve Slezsku.

Cíle:

- žáci se seznámí s různými typy písma
- žáci najdou a charakterizují rozdíly mezi dobovým a současným pravopisem
- žáci pochopí, že jazyk se neustále vyvíjí
- žáci dokáží zdůvodnit, proč se jazyk neustále vyvíjí

Cyprián Lelek

Katolický kněz Cyprián Lelek (1812–1883) patřil k předním osobnostem Ratibořska 19. století. Narodil se v Dolním Benešově jako prvorozený syn měšťana a kožešníka Jiřího Leleka. Studoval gymnázium v Opavě a Hlubčicích, aby poté vstoupil do kněžského semináře ve Vratislavi. Na kněze byl vysvěcen v roce 1835 v Poznani. Jako kooperátor či kaplan působil v Bavorově, Oldřišově, Hlučíně, jako farář teprve po dvaceti letech kněžského působení v nevelké Vodce. Aktivně se angažoval v lidové osvětě, boji proti alkoholismu a především v pedagogice. Napsal úspěšný slabikář pro žáky moravských menšinových škol (1844), který se používal až do jeho zániku v roce 1873. Dále vydal učebnici slezské vlastivědy pod názvem *Opis Slézska* (1846). Mimoto sbíral lidové písně a pokusil se vydávat česky psaný časopis *Holubice*. Lelek na adresu

časopisu napsal: „Nový časopis má lidu pomoci vyplnit prázdnotu, způsobenou odřeknutím se zábavy pomocí kořalky.“ V roce 1846 vyšlo jeho první a zároveň poslední číslo. Kromě své pedagogické činnosti se aktivně věnoval politice. V revolučním roce 1849 byl zvolen do všeneckého sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem (namísto zavražděného poslance Felixe Lichnovského, proti jehož zvolení ostře vystupoval) a stal se tak jeho jediným slovanským poslancem. Jednání ve Frankfurtu se sice účastnil, ale nepodal jediný návrh. Lelekovy politické aktivity nesli jeho církevní nadřízení s nelibostí, což omezilo jeho kněžskou kariéru. Teprve v roce 1883 měl být za své zásluhy na poli duchovním a kulturním jmenován čestným radou arcibiskupské konzistoře, ale zabránila tomu jeho smrt 26. dubna 1883.

Slabikář a čítanka pro menší děti

Učebnice vyšla poprvé v roce 1844 a dočkala se šesti známých vydání (některé zdroje hovoří o sedmi). První vydání vyšlo dokonce nákladem 2 000 kusů, z nichž se jen v samotném Hlučíně prodalo 460 exemplářů. Slabikář byl určen pro děti do desíti let a kromě zprostředkování písma a jazyka se soustředil také na budování elementárních znalostí z různých oborů, například přírodopisu či lokálního zeměpisu. Nutno podotknout, že Lelek uplatnil ve svém slabikáři citlivý didaktický přístup. Vycházel z důvěrně známého okolí dítěte, užíval různá říkadla, hádanky, písničky a modlitbičky nebo situoval texty do venkovského prostředí, které bylo žákům přirozeně blízké. Třebaže byl slabikář psán novogotickým písmem (tzv. frakturou a kurentem) a sloužil primárně k výuce tohoto jazykového kódu, neopomíjel ani znalost humanistického písma. Latinkou psané texty zřetelně odkazují k českým reáliím i historii a implicitně tak spojují toto písmo s českou národní myšlenkou. Na svou dobu byl slabikář velmi progresivní a mezi uživateli se těšil široké oblibě.

Ve slabikáři je užito starší podoby českého pravopisu. Namísto háček se užívají spřežky, neexistuje písmeno *j* (jeho funkci plní *g*), dnešní dvojhlaska *ou* má archaickou podobu *au*.

Otázky a úkoly:

- Jak se vám tento slabikář líbí?
- Porovnejte vizuální stránku předloženého a současného slabikáře. Porovnejte také se socialistickým slabikářem.
- Přečtete si přísloví, interpretujte je a vyhledejte ta, která se doposud používají.

Tipy:

- Předložte žákům vzorník novogotického písma, aby si mohli vyzkoušet podpis tímto písmem.
- Demonstrujte vývoj jazyka. Ze slabikáře vypište slova, která jsou dnes již archaická, nebo se vůbec nepoužívají. Můžete uvést další novotvary, které obohatily češtinu v 19. století:
 - časopis – přeloženo z němčiny (Zeitschrift)
 - propásnout – inspirováno němčinou (verpassen)
 - soucít – přeloženo z němčiny (Mitleid)
 - popis – převzato z polštiny (opis)
 - vercajk – hovorový germanismus (Werkzeug)
 - klokan – novotvar, inspirováno slovem skokan
- V závěru pak s žáky vyhledejte současné novotvary a pokuste se charakterizovat, z jakých jazyků a oblastí pocházejí. Pokuste se o grafické znázornění pomocí diagramů.

Příklad: vygooglit, šopovat, lajknout, zabookovat, čeknout, stolkovat; zkratky: LOL, wtf, btw, OMG...

Užitečné odkazy:

OUŘEDNÍK, Patrik: *Šmírbuch jazyka českého: slovník nekonvenční češtiny 1945–1989*, čtvrté, doplněné vydání, Praha 2016.

WAGNEROVÁ, Jarmila: *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*, 2. vyd., upr. a dopl. vyd., Plzeň 2000.

HÝBL, František: *Cestička do školy: nejkrásnější české i zahraniční slabikáře: katalog výstavy*, Přerov 2004.

Katolické noviny

1911

Archiv města Ostravy

Denní tisk je užitečný typ pramene, který umožňuje sledovat celou řadu cílů: zkoumat verbální projev, analyzovat dobovou reflexi historických událostí, objevovat každodennost, porovnávat mediální strategie... Historický tisk je vhodným nástrojem pro formování zodpovědných občanů.

Cíle:

- Žáci se seznámí s podobou novin před více než sto lety
- Žáci analyzují zvolené texty a inzerovanou reklamu porovnávají se současností
- Žáci z novin vyvozují fakta o dobové atmosféře, porovnávají tržní ceny
- na základě článku o říšském sněmu poznávají tehdejší ústavní systém, porovnají ho se současným
- Žáci vyvozují, v jakém duchu jsou noviny psány, vyhledávají, o čem noviny nejčastěji píší

V létě roku 1893 se sešlo na faře v Kobeřicích dvanáct promoravsky orientovaných kněží, aby se pokusili najít společné řešení proti postupující germanizaci školství a církevní správy, přičemž měli v živé paměti perzekuce a dohled v době kulturního boje (Kulturkampf). Shromáždění kněží se dohodli, že pro posílení moravectví a obranu církevních zájmů v jižním Ratibořsku budou vydávat „moravsky“ psané noviny. Dne 12. září 1893 vyšlo první číslo *Katolických novin pro lid moravský v Pruském Slezsku* s podtitulem *Jediné v moravské řeči vycházející noviny v Německu*. Redakci novin postupně vedli kněží Ernst Jureczka (administrátor ve Štěpánkovicích a posléze farář v Sudicích), Josef Hlubek (farář v Bořutině), Josef Ottawa (farář v Kobeřicích) a Rudolf Schikora (kaplan v Hlučíně). V roce 1927 získaly *Katolické noviny* podtitul *Orgán čs. strany Strany lidové pro lid moravský na Ratibořsku* a v roce 1930 se zcela přejmenovaly na *Časopis strany lidové pro Hlučínsko, Těšínsko, Opavsko a přilehlé kraje Moravy*.

Ačkoliv byly noviny psány soudobou češtinou, okruh autorů ji označoval jako moravštinu. Důvodem bylo, že na rozdíl od tehdejší češtiny, která se již delší dobu psala latinkou, užívalo moravsky hovořící obyvatelstvo Ratibořska pro čtení a psaní německé novogotické písmo (frakturu a kurent). Takto po německém způsobu tištěný jazyk nazývali moravštinou, ačkoliv se lingvisticky shodoval s českým jazykem. Kromě spisovné češtiny se v novinách vyskytovaly i články psané v místním dialektu. V roce 1911 pak došlo u *Katolických novin* k výrazné vizuální proměně. Dosavadní fraktura, pro němčinu typická (nezaměňovat se švabachem, kterým byly tištěny české tisky), byla nahrazena latinkou. Tuto změnu místní obyvatelé zpočátku nepřijali s nadšením, neboť byli navyklí na starší typ písma. V prostředí českých zemí se latinka v česky psaných textech prosadila již v průběhu 19. století.

Noviny měly řadu rubrik. Děkan Tomáš Kamrádek psával kázání určená pro přílohu *Zábava nedělní*, kaplan Bruno Schneider zpracovával politické úvahy, farář Jakub Restel psal legendy a Emil Bitta kroniku. Další příspěvky zasílali i ostatní duchovní z celého děkanátu a mezi pilné přispěvatele patřil také horník Tichovský z Petřkovic nebo listonoš Kudera z Hlučína. Ladění a pohled redaktorů odpovídá jejich katolické orientaci a nápadná je logická snaha přesvědčit o svých postojích čtenáře. Kněží na sebe vzali roli osvětových pracovníků. Vůči dynastii Hohenzollernů byla redakce zcela loajální a osobnost císaře byla nedotknutelná. Naopak politické kroky kancléře Bismarcka, zvláště jeho protikatolická a germanizační politika, byly tvrdě kritizovány. Redakce otevřeně podporovala německou katolickou stranu Centrum, naopak důrazně zrazovala od socialismu. Ačkoliv noviny byly psány moravsky a snažily se povzbuzovat slovanství, nebyly pročeské! Redaktoři kritizovali náboženské poměry v Čechách, šířící se náboženskou vlažnost a vliv husitské protikatolické ideologie. Mladočechy označovali za anarchisty a neznabohy. Je paradoxní, že slovník *Katolických novin* se nápadně podobá výrazivu soudobých českých nacionalistů a přitom se od nich distancuje.

Otázky a úkoly:

- Jak na vás noviny působí?
- Co dokážete o novinách na základě prvního prostudování říct? (*vycházejí každou sobotu, předplatné stojí 1 marku, jediné české noviny v Německu, v dané době vycházely již 19 let*)
- Ke článku *Vánoce 1911*:
 - O čem článek pojednává?
 - Článek je plný metafor a personifikací. Kým jsou míněni rodiče, kým děti a o jaké dětské nešvary se zde jedná?
 - Kdo jsou Moravci, jak se o nich píše? (*důraz na loajalitu pruskému státu*)
 - Jaký názor má pisatel na učení se jazykům?
 - Z jakého důvodu se autor obává odklonu od moravské řeči? (*úpadek víry, snazší přístup k moderním trendům a idejím ohrožujícím tradiční společenský řád, zejména kvůli hrozbě socialismu*)
 - Co je to socialismus, jaké jsou jeho ideje?
 - Jaké ideje mohla hlásat konzervativní strana *Centrum*?
 - Na příkladu článku může učitel ukázat část tehdejšího politického spektra (socialisté × konzervativci).
- Ke článku *Politické besedy*:
 - Jaké byly hlavní tři pilíře výkonné moci v císařském Německu?
 - Která země měla v Říšském sněmu většinu? Odpovídá počet poslanců její rozloze a počtu obyvatel? Použijte mapu, Wikipedii, popř. vlastivědný web.
 - Jaká byla úloha Říšského sněmu?
 - Existovala ministerstva? Jakou měla formu? Čím se zaobírala?
 - Kdo byl oprávněn volit?
 - Na koho a za jakých podmínek se vztahovalo pasivní volební právo?
 - V čem se tehdejší systém lišil od současného, čím se mu naopak podobal?
- K zahraničním zprávám:
 - K čemu došlo v rakouském parlamentu a jak to noviny komentují?
 - Zjistí, odkdy smí rozvedení manželé opět uzavřít sňatek.

- Jaký charakter mají *Denní zprávy*?
- Jaké zboží je obsaženo v rubrice *Tržní ceny*, proč myslíš, že právě toto?
 - Jaký druh masa byl nejlevnější?
 - Porovnej tehdejší poměr ceny masa, másla a brambor se současností.
 - Co je to rež? (v *místním dialektu se tak označuje žito*)
- Inzerce:
 - Co vše je v novinách inzerováno?
 - Zaměř se na použitý jazyk. Hledej germanismy a pokus se určit, co označují.
 - Která reklama je podle tebe nejlépe zpracovaná? (*umí zaujmout, je přehledná, adresná, atp.*)

Tipy:

- Žáci si přečtou článek o politickém zřízení Německé říše, využijí jej pro porovnání se současným systémem, mohou např. zpracovat tabulku, ze které bude patrné, v čem je systém stejný a v čem se liší.

Užitečné odkazy:

KLADIWA, Pavel: *Katolické noviny – zdroj informací o Hlučínsku*. In: *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy*, roč. 24, č. 1. Opava 1998, s. 15–18.

URBIŠOVÁ, Julie: *Katolické noviny pro lid moravský v Pruském Slezsku*. In: *Slezský sborník*, č. 3, Opava 2005, s. 204–230.

URBIŠOVÁ, Julie: *Manipulace s kolektivní identitou v hlučínském tisku v době politické změny 1918–1922*. Univerzita Karlova v Praze, diplomová práce. Praha 2008.

Jízdní řády

Jízdní řády jsou nedoceněným pramenem. Ačkoliv se ze současného pohledu mohou jevit jako přežitě a zbytečné, umožňují nám pochopit jemné dobové nuance: cestovním tempem počínaje a schopností obyvatel se v řádech orientovat konče. Současným žákům mohou jízdní řády přinést určitý šok, neboť nemilosrdně dokládají, jak krátké časové období žijeme pod vlivem všemocného internetu.

Cíle:

- žáci se naučí číst v jízdním řádu
- žáci si uvědomí okolnosti, které provázely cestování před příchodem internetu
- žáci aplikují matematické dovednosti při vypočítávání dojezdových časů
- žáci vzájemně porovnají dobové jízdní řády a současné jízdní řády
- žáci se naučí německé názvy některých obcí

Pronikání železnice na Opavsko a Hlučínsko trvalo více než 60 let. Vůbec první trať s parním pohonem byla zprovozněna ve Velké Británii roku 1825. Kontinentální Evropu začala železnice protínat o deset let později v Německu. Rakousko zahájilo budování první trati, slavné Severní dráhy císaře Ferdinanda, roku 1837. Po deseti letech výstavby dosáhla tato trať do Bohumína a roku 1855 byla zřízena odbočka do Opavy, která vedla těsně při rakouské státní hranici s Pruskem. Tímto způsobem získaly některé obce na Hlučínsku železniční napojení, byť se nacházelo v sousedním Rakousku. Například železniční stanice v Děhylově byla určena i pro Hlučín, jehož centrum bylo vzdáleno pouhých 2,5 kilometru. Také ze severu dorazilo železniční napojení, když byla roku 1847 zprovozněna Vilémova dráha z Ratiboře do Chalupek (Annabergu). Obyvatelé tak žili v blízkosti důležitého uzlu, který jim hypoteticky umožňoval cestovat prakticky po celé Evropě. Na území vlastního Hlučínska však dorazila železnice až se značným zpožděním. Jakkoliv existovaly snahy o užší propojení Rakouska s Pruskem již v šedesátých letech, došlo k zahájení výstavby až v samém závěru 19. století. Situaci komplikoval zejména mezistátní charakter trati a liknavost výstavby na rakouské straně. První vlak tak z Ratiboře do Opavy dorazil až v říjnu 1895.

Nepřijel však na východní nádraží, jak je tomu dnes, ale na stanici Opava Západ (tehdy Centrální nádraží). Tato odlišnost byla způsobena působením dvou dopravních společností, které provozovaly také vlastní nádraží. Hlavní trať vedla přes Kravaře, Chuchelnou a Křanovice dál do Německa. Do Hlučína dorazila železná dráha až roku 1913 coby odbočka hlavní trati. Roku 1925 byla železnice protažena do Petřkovic a od padesátých let fungovala na této trati tramvajová linka, jejíž provoz byl ukončen roku 1982.

Jízdní řád v Katolických novinách

1910

Otázky a úkoly:

- Najděte trať Opava–Ratiboř na mapě, co se s ní stalo? Shrňte s třídou doposud známé informace a pokuste se vyvodit hypotézy.
- Jak dlouho jel vlak z Opavy do Ratiboře?
- Mezi jakými státy se trať nacházela? Kde vlak překročil hranici?
- V kolik hodin musel vstávat student ze Štěpánkovic, který dojížděl do Ratiboře na gymnázium?

Německý jízdní řád

1944

Otázky a úkoly:

- Co vše můžete z toho jízdního řádu zjistit?
- Jak se jmenují následující stanice česky? Schönbrunn, Troppau, Ziegenhals, Neutitschein (použijte Google)
- Existují stále všechna vlaková spojení, která se vyskytují v jízdním řádu? Která zanikla a proč?
- Kudy musí jet cestující, pokud se chce dostat vlakem z Opavy do Budišova?
- Naplánujte cestu z Kozmic do Nysy.

Tipy:

- Při návštěvě svinovského nádraží upozorněte žáky na doposud existující nápisy Schönbrunn Svinov na pravém křídle budovy pod korunní římsou.

Socialistický jízdní řád

1988

Otázky a úkoly:

- Jaký je rozdíl v železničním provozu dnes oproti roku 1988?
- Jak dlouho trvala cesta vlakem z Opavy do Hlučína?

Užitečné odkazy:

HONS, Josef: *Čtení o Severní dráze Ferdinandově*, Praha 1990.

PÖSEL, Miroslav: *Železnice na Hlučínsku*, Opava 2014.

ŠVÁBENICKÝ, František (edd.): *Opava železniční*, Opava 2014.

Německá protizidovská propaganda

Po roce 1900

Vybrané obrázky seznámí žáky s médiem propagandy a problematikou protizidovských nálad v Evropě před druhou světovou válkou.

Cíle:

- Žáci se dozvědí, co je to antisemitismus, jak se liší od antijudaismu
- Žáci pochopí, z čeho pramenily antisemitské postoje, a seznámí se se základními protizidovskými stereotypy
- Žáci se naučí analyzovat propagandistické obrázky, pochopí zákonitosti karikatury

Protizidovské nálady sahají svými kořeny až do hlubokého středověku. Židovské obyvatelstvo jako trpěná část tehdejší společnosti bylo všemožně omezováno (ať co do možnosti bydlení či vykonávání profesí), což jen zdůrazňovalo jeho jinakost. K nevráživosti plynoucí zprvu z odlišné víry se tak posléze začal přidávat sociální faktor, který s postupnou integrací Židů do občanské společnosti nabíral na intenzitě. Jelikož se Židé kromě některých vybraných řemesel specializovali zejména na oblast obchodu a bankovníctví, zastávali vyšší společenský status a disponovali finančním kapitálem. Tyto okolnosti pak vyvolávaly u většinového obyvatelstva vztek, závist i nenávisť. Zatímco v dřívějších dobách tyto nálady jednou za čas eskalovaly pogromem, proces modernizace usměrnil projevy otevřeného násilí do verbální roviny. Na stránkách tisku se tak objevovaly posměšné články i štvavé kampaně (v českých zemích např. hilsneriáda).

„Spolu s nárůstem významu dělnického hnutí a boje za zaměstnanecká práva pak do všeobecného povědomí začal vstupovat obraz Žida jakožto kapitalisty, bezohledného kořistníka, vykořisťovatele a třídního nepřítele.“¹ V českých zemích se pak k tomu přidal nacionální faktor. Židé byli spojováni se vším německým a rakouským, stávali se ne-

¹ Encyklopedie antisemitismu, Plzeň 2013.

přáteli národa. Po vzniku samostatné republiky se pak zejména vůči nim rozpoutala vlna veřejného násilí (rabování židovských obchodů, pogrom v Holešově).

Může se zdát paradoxní, že vlajkovou lodí antisemitismu se stalo ve třicátých letech právě Německo, kde byla židovská integrace velmi úspěšná. Tento příklad je důrazným varováním, že i v rozvinuté a kultivované společnosti mohou nastat podmínky pro zločiny nejodpornějšího charakteru.

Pohlednice: Die Zukunft

okolo roku 1900

Jedna z řady pohlednic *Münchner Odinskarten* zobrazuje židovské obyvatelstvo, které odchází do Palestiny. Karikatura názorně zobrazuje propastný rozdíl mezi úrodným zeleným Německem a zaslíbenou zemí, která je však žalostně pustá. Vyobrazení Židů odpovídá všem dobovým stereotypům: jsou zámožně oblečeni, odnášejí s sebou šperky a obrazy, mají velké nosy a někteří jsou zarostlí. Postavy vojáků naznačují, že se nemusí jednat o dobrovolný odchod, ale o nucený exodus. Pohlednice vyjadřuje jasný záměr vysídlit židovské obyvatelstvo do palestinské pouště.

Otázky a úkoly:

- Popište, co vidíte na obrázku.
- Charakterizujte typické vyobrazení Žida
 - Jak vypadá?
 - Jaké má vlastnosti?
- Zjistěte, jaké bylo zastoupení Židů v německé společnosti, kde se nacházely největší židovské obce. (v Německu 3. největší obec ve slezské Vratislavi, v Československu v Ostravě)
- Zjistěte, kdo z tehdejších významných osobností byl židovské národnosti. Udělejte ve třídě anketu, sepište na tabuli, jaké osobnosti znáte a s pomocí Google proveďte jejich původ.
- Jak na vás působí kompozice obrázku?
- Co lze z uvedené karikatury vyčíst?
- Co znamená nadpis *Zukunft*? Proč právě toto slovo?

Pohlednice: Žid na burze

1903

Jednoduchá karikatura znázorňuje židovského makléře na ranci peněz. V pozadí se nachází burza, před kterou stojí osoby v kaftanech. Tento detail má podnítit domněnku, že na burze obchodují výhradně Židé. Aby bylo evidentní, že muž na ranci s penězi je semitského původu, disponuje typickými tělesnými rysy a v ruce drží talmud. Text pod obrázkem vysvětluje, že židovským bohem jsou peníze. „Aby vydělal peníze, dopouští se velkých zločinů. Neodpočine si, dokud neusedne na velkém pytlí s penězi, dokud se nestane králem peněz.“

Otázky a úkoly:

- Popište obrázek.
- Jaký pocit má karikatura vyvolat?
- Proč považovala část společnosti právě Židy za svého úhlavního nepřítele?

Užitečné odkazy:

BUDIL, Ivo: *Encyklopedie dějin antisemitismu*, Plzeň 2013.

FRANKL, Michal a kol.: *Naši nebo cizí?: Židé v českém 20. století*, Praha 2013. 4 sv.

FRANKL, Michal: „*Emancipace od židů*“: český antisemitismus na konci 19. století, Praha 2007.

FRANKL, Michal, „Konečné řešení židovské otázky“ v současných učebnicích dějepisu, *Tereziánské studie a dokumenty*, 1999, s. 338–361.

HOLÝ, Jiří et al.: *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*, 1. vyd. Praha 2011.

KARLÍČEK, Petr. *Napínávací doba: politické karikatury (a satira) Čechů, Slováků a českých Němců (1933–1953)*, Praha 2018.

<https://www.holocaust.cz/dejiny/antisemitismus-2/historicky-vyvoj-antisemitismu/moderni-antisemitismus/> [26. 6. 2019]

<http://stereotypy.cz/> [26. 6. 2019]

Československá volební propaganda na Hlučínsku

1925

Zemský archiv v Opavě

Jestliže se někdy žertem hovoří o dvou životních jistotách – smrti a daních, nabízí se k nim přiřadit ještě třetí: předvolební propagandu. Politický boj totiž doléhá na občany nezávisle na době či režimu. Zatímco nejrůznější okolnosti jsou proměnlivé, prostředky a strategie zůstávají většinou neměnné.

Cíle:

- Žáci se učí principy demokracie, odhalují její úskalí
- Žáci pochopí mechanismy předvolební propagandy
- Žáci se prostřednictvím hlučínského příkladu dovídají o souboji německého a českého nacionalismu
- Žáci pochopí mnohvrstevnatost a proměnlivost identity, uvědomí si, že národnost nemusí být nutně automatickou složkou identity
- Žáci si položí otázku, jak by se v dané situaci zachovali sami

Oproti současnosti byla situace za první republiky o to složitější, že se politické strany nerozdělovaly pouze podle hlášených idejí a sledovaných cílů, nýbrž také podle elektorátu, který mohl sestávat ze stavovských skupin nebo jednotlivých etnik obývajících státní území. Jinými slovy řečeno, jednotlivé politické strany se na rozdíl od současné bezbřehosti profilyovaly ve prospěch úzkých skupin obyvatel jednoho daného etnika. Agráři tak směřovali svou pozornost na české a slovenské sedláky a rolníky, němečtí zemědělci naproti tomu inklinovali k německojazyčným stranám, např. Bund deutscher Landwirte (Svaz německých sedláků). Socialisté nacházeli voliče mezi dělnictvem, přičemž existovala česká i německá sociální demokracie. Také křesťansky založené obyvatelstvo si mohlo vybrat svou lidovou stranu, a to rovnou

v několika jazykových mutacích. Internacionálně vystupovali pouze komunisté, kteří věrní ideologickým zásadám kominterny (ústřední mezinárodní organizace komunistických stran) odmítali národnostní členění. Naproti tomu existovala široká řada vyloženě nacionálně definovaných stran – německých, maďarských, židovských nebo polských. Na české politické scéně v tomto směru hráli nejsilnější roli národní socialisté a národní demokraté.

V etnicky homogenních částech Československa sváděly jednotlivé strany svůj boj vesměs na poli zásad a idejí, ve smíšených oblastech se k těmto východiskům přidala také národnostní příslušnost. Hlučínsko nebylo výjimkou, naopak představovalo významné kolbiště českých a německých politických stran. Navíc zde nešlo o pouhý vnitrostranický boj, ale o nacionální zápas o identitu a loajalitu obyvatel Hlučínska. Zatímco česká strana potřebovala legitimizovat připojení regionu k Československu, německá strana se naopak snažila dokázat německý charakter oblasti. První příležitostí pro utkání národních táborů byly volby do obecních zastupitelstev v roce 1923. Ty se však nekonaly ve všech obcích. Jednoznačný důkaz o politicko-nacionálním charakteru Hlučínska tak měly přinést parlamentní volby v listopadu 1925.

Není nutné podléhat iluzi, že se předvolební boj odehrával v rukavičkách. Radikalizovaly se oba národní tábory. Z německé strany se rozmáhalo šíření dezinformací a *fake-news*, zejména o opětovném připojení Hlučínska k Německu. Československá státní správa oproti tomu téměř znemožnila jakékoliv proněmecké agitace, což poněkud nekorespondovalo s demokratickým charakterem státu.

Hlavní československou politickou sílu představovali lidovci, kteří získali otevřenou podporu od některých místních kněží. Ambicemi překypovali také agráři, kteří očekávali, že díky probíhající pozemkové reformě získají kladné hlasy. Německé strany sjednotily postup a jako hlavního lídra podpořily německé křesťanské sociály. Ti také nakonec volby na Hlučínsku s téměř 52 % vyhráli. Druhé místo zaujali českoslovenští lidovci, kteří získali téměř 17 % hlasů. Třetí místo a 5,5 % získala německá sociální demokracie díky početné podpoře z hornických obcí. Zde si relativně silnou pozici vybudovala také KSČ, která získala na Hlučínsku dohromady pětiprocentní podporu. Agráři skončili až jako šestí s 4,5 % odevzdaných hlasů. Převáděno na národnostní princip, získaly německé strany dohromady 61,3 %, československé 33,3 % a mezinárodní komunisté 4,8 %.

Předložené volební letáky nejspíše nejsou dílem konkrétní politické strany. Sledují pouze nacionální cíle a snaží se voliče přesvědčit, aby hlasovali pročesky. Používají k tomu nejrůznějších prostředků od neškodných tvrzení, že Moravec = Čech, až po nátlaková hesla typu: „*Kdo chce zaměstnání, měl by volit moravsky.*“ Stejně tak zde ne-

chybí emoční vydírání a vynucování vděčnosti. Po jazykové stránce se střídá spisovná čeština i místní dialekt.

Díky tomu, že německé iredentistické hnutí tyto aktivity pečlivě monitorovalo, dochovaly se agitační lístky v pozůstalosti politika Reinholda Weigela do současnosti. Nutno podotknout, že v zásadě stejné prostředky používala německá strana. Hlavní německé periodikum usilující o připojení Hlučínska zpět k Německu *Der treudeutsche Hultschiner* se neváhalo označit coby *Kampfblatt*, tedy bojovní list.

Letáčky s jednotlivými hesly se nacházejí ve složce. Plakát *Hlučínské zrcadlo* je srolován a volně položen v krabici.

Otázky a úkoly:

- Jaké strany v meziválečném období kandidovaly na Hlučínsku?
- Do jaké míry se politické spektrum liší od současnosti? Vyskytují se zde nějaké podobnosti?
- Jak na vás letáčky působí?
- Přesvědčuje vás tvrzení obsažené v textu?
- Jakými argumenty jsou voliči přesvědčováni?
- Proč pisatel tvrdí, že Moravec = Čech?
- Proč Češi tvrdili, že na Hlučínsku žijí Češi a proč Němci tvrdili, že na Hlučínsku žijí Němci?

Tipy:

Učitel provede s žáky brainstorming na téma národ. Pomocí několika příkladů ze zahraničí a z dějin dekonstruuje tento pojem a poukáže na jeho kulturní a společenskou podmíněnost (absence národního cítění lidí ve středověku, nebo u přírodních společenství, americký národ, etnické skupiny, jejichž národnost nebyla akceptována; přijetí národnosti jako tlak státní moci na občana...). Na Hlučínsku se nestihlo české národní cítění rozvinout, naopak se zde od přelomu 19. a 20. století silně etabloval německý nacionalismus. V Československé republice se pak požadavky obou nacionalismů ostře střetávaly. Lidé byli vystaveni před dvojí volbu, aniž by měli možnost preferovat třetí, indiferentní, možnost lokální identity na nenárodní bázi.

Vyšší náročnost přípravy:

Učitel připraví kartičky s názvy stran a kartičky s jednotlivými programy. Seznámí žáky s politickou situací na Hlučínsku. Rozdělí třídu na skupiny podle politických stran. Každá skupina dostane kartičku s názvem strany a jejím programem. Žáci si program nastudují a připraví si krátké vystoupení, ve kterém se pokusí přesvědčit ostatní o výhodách své partaje.

Poté přicházejí na řadu letáky. Proběhne jejich analýza, srovnání se současností. Žáci se pokusí vcítit do situace tehdejších lidí a dostanou možnost se rozhodovat, jak by se zachovali na jejich místě.

Užitečná odkazy:

ANDERSON, Benedikt: *Představy společnosti. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*, Praha 2008.

GELLNER, Ernest: *Nacionalismus*, Praha 2003.

HROCH, Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009.

HROCH, Miroslav, ed.: *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*, Praha 2003.

KLADIWA, Pavel: *Etnická klasifikace a etnické zakotvení národnosti v Československu*, dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/files/51875#pagemode=thumbs&page=89> [28. 5. 2019].

KLADIWA, Pavel: *Národnostní politika na meziválečném Hlučínsku (s důrazem na základní školství)*, Slezský sborník, 2015, s. 105–128.

KLADIWA, Pavel: „Řeč moravská, duše pruská?“ *Česko-německé soupeření na Hlučínsku v meziválečném období*, Hlučínsko 2/2015, s. 29–32.

RÁDL, Emanuel: *Válka Čechů s Němci*, Praha 1993.

ŘEPA, Milan: *Moravané nebo Češi? Vývoj národního vědomí na Moravě*, Brno 2001.

VYHLÍDAL, Jan: *Čechové v Pruském Slezsku*, Kroměříž 1900.

Historické fotografie z Hlučínska

Muzeum Hlučínska

Téměř 200 let lidstvo aktivně fotografuje. Díky tomu je nám umožněno prostřednictvím tohoto média zachycovat podobu živočichů, věcí, staveb, událostí a pozorovat proměny nejrůznějšího charakteru. Vzhledem ke své mimořádné účinnosti byla a je fotografie propagandisticky využívána. Tento její rozměr je pro výuku neméně důležitý: žáci by měli vědět, jak dokáže fotografie klamat a jak lehce může nabývat různých významů.

Cíle:

- žáci přicházejí do styku s médiem staré fotografie
- žáci zjistí, za jakých okolností se pořizovaly fotografie a jaké přístroje se k tomu používaly
- žáci analyzují fotografii
- žáci pochopí význam fotografie jako historického pramene
- žáci zjistí, že fotografie může být nástrojem manipulace, poznají, jakými způsoby je fotografie zneužívána
- fotografie poslouží jako pomůcka a prostředek při výuce rozličných témat

V muzejním kufříku sledujeme tři roviny využití fotografie:

1. Proměnu místa a porovnání dvou událostí
2. Proměnu dobové módy
3. Fotografii jako svěbytný pramen

Propagandistické a mediální využití fotografie, stejně jako další příklady lokálních proměn budou rozvinuty na vlastivědném portále.

Tipy:

- Přineste starý fotoaparát.
- Přineste staré rodinné snímky a diskutujte nad nimi.
- Vyhlaste soutěž o nejstarší fotografii.

Velké dějiny na náměstí v Sudicích

Porovnání událostí a proměna místa

Předložíme žákům čtyři fotografie zachycující průjezd armády Sudicemi. Využijeme snímky pro komparaci dvou událostí, ale také pro analýzu proměny prostoru. Snímek československých tanků může vést vzhledem k ikonické podobnosti k záměně se srpnovou okupací 1968. Na tomto momentu lze demonstrovat, jak je důležitá role adresáta. Kdo je obeznámen se snímky z roku 1968 může při prvním posouzení tvrdit, že se jedná právě o tyto události. Chybné čtení fotografie může nastat tím spíše, když jsou snímky prezentovány společně s německým obsazováním. Pro mladší generaci již není srpnová okupace dostatečně známá, a tak lze očekávat, že si s ní dané fotografie nemusí vůbec spojit. Nabízí se proto v případě zájmu zařadit ještě další okupační snímky.

Otázky a úkoly:

- Co mají tyto snímky společného?
- V čem se snímky liší?
- Zachycují snímky totožnou událost?
- Co dokážete říci o zachycených událostech jen na základě předložených snímků?

Klade se důraz na to, aby žáci formulovali rozumné hypotézy, nesprávná odpověď se nehodnotí jako chyba. Pokud žáci sami nedojdou ke správnému výsledku, učitel prozradí, co snímky zachycují.

- Kolik let dělí obě dvě události?
- Jak se za tu dobu proměnilo dané místo?

- Jak dané místo vypadá dnes? Co se změnilo, co zůstalo? Můžete použít Street View.
- Jakou roli zde zaujímají obyvatelé?
- Jak na vás vesnice působí v době německého obsazení? Co na tomto základě usuzujete o jejích obyvatelích?
- Jak na vás vesnice působí při oslavách osvobození? Proč jsou oslavy tak pompézní? Proč vesnicí projíždějí tanky?
- Mohou být na snímcích jedni a ti samí obyvatelé?
- Pozorně si prohlédněte snímky, zaměřte se na detaily. Porovnejte výzdobu vesnice při obou událostech. Dokážete snímky na základě těchto indicií datovat?
- Označte na fotografiích prvky, které by vám mohly pomoci s přibližnou datací snímku.

• Německá armáda obsazuje Sudice dne 8. října 1938. Vojenská kolona přijela od Šamařovic a na náměstí byla vítána místním obyvatelstvem a politickými představiteli obce.

• Oslavy 20. výročí osvobození obce Rudou armádou. Jelikož byly Sudice výchozím bodem postupu československé tankové brigády na Ostravu, byl důsledně připomínán také československý podíl na osvobození. Československá lidová armáda uspořádala vojenskou přehlídku, na které nechyběly ani tanky T-54/55. Poté následoval simulovaný tankový útok na polích východně od obce. Svěho druhu se jednalo o reenactment v režii armády. Možná šlo o vůbec první „rekonstrukci bitvy“ na území Československa. Oslavy se konaly v dubnu 1965 za účasti čelných politiků a válečných veteránů. Do Sudic dorazil např. generál Ludvík Svoboda (v roce 1945 ministr obrany, v roce 1965 na penzi) a bývalý velitel československé tankové brigády generál Vladimír Janko, který tehdy obdržel čestné občanství Sudic.

Otázky a úkoly:

- Jak se měnily trendy v ateliéru?
- Proč má nevěsta na prvním snímku černé šaty?
- Jak se tváří lidé na fotografiích?
- Jak se změnil vzhled svatební kytice?
- Seřadte svatební fotografie od nejstarší po nejmladší.
- Porovnejte snímky, zkuste nalézt, co mají všechny společného. Jaký detail je konstantní na všech snímcích?
- Zkuste pojmenovat módní trendy jednotlivých období.
- Popište proměny ženské a mužské módy.

• Svatební pár v roce 1936

• Svatební pár v roce 1944

• Svatební pár v roce 1956

• Svatební pár v roce 1964

• Svatební pár v roce 1980

• Svatební pár v roce 1995

Lidé na Hlučínsku před 100 lety

Soubor fotografií prezentuje některé společenské vrstvy, významné životní milníky i každodenní události.

• Rodina před rokem 1900. Domorodé obyvatelstvo Ratibořska na snímku výrazně připomínajícím daguerrotypii.

Otázky a úkoly:

- Jak na vás snímek působí?
Učitel může dát na výběr z připravených pojmů: smutek – radost – strach – napětí – lhostejnost. Žáci by měli zdůvodnit svůj pocit.
- Jaké předměty se vyskytují společně s postavami na snímku?
- Jaký je vztah mezi postavami na snímku?

• Svatba (okolo roku 1900)

Vzhledem k netypickému oblečení novomanželů lze usuzovat, že některý z nich pocházel z vyšší sociální vrstvy. Bílé oděvní nevěsty bylo v té době poměrně moderní.

Otázky a úkoly:

- Jak na vás snímek působí?
- Jaké otázky vás při pohledu na snímek napadají?

• Svatba ve Vřesíně (20./30. léta)

Otázky a úkoly:

- Jakou událost snímek zachycuje?
- Identifikujte ženicha a nevěstu
- Před jakou budovou jsou svatebčané vyfoceni?

• Pekařství Jordán v Dolním Benešově (1912)

Otázky a úkoly:

- Popište, jaké postavy se nacházejí na snímku.
- Označte důležité prvky na snímku.
- Hledejte důvody, proč se lidé nechali vyfotografovat zrovna v této situaci?
- Dokážete rozluštit nápisy na vývěskách?
- Co je zvláštního na dětech?

• Vesničané před usedlostí v Koutech (okolo roku 1920)

Otázky a úkoly:

- Popište, co vidíte na snímku.
- Dokázali byste z fotografie určit, o jaké řemeslníky se jedná?
- Proč má usedlost dva domy?

• Cvičení hasičského zásahu u školní budovy v Oldřišově (1905)

Hasičský sbor v Oldřišově vznikl v roce 1899. Už po třech letech čítal padesát členů, ale k roku 1910 je jich uváděno již jen třicet. Velení bylo německé a základní výcvik byl prováděn po vzoru pruské armády. Hasičský sbor byl už tenkrát nejspolehlivější a organizačně nejlépe připravenou složkou. Technická výzbroj obecních sdružení se-

stávala z ruční sací stříkačky, velkých beček, v nichž se převážela k místu hašení voda, dlouhých dřevěných žebříků a z příslušného počtu hadic.

S ohledem na neklesající statistiku požárů, ale rostoucí materiální škody bylo zemským zákonem pro Slezsko z 2. února 1873 uloženo všem obcím, které mají více než padesát domů, aby zřizovaly dobrovolné hasičské sbory (*Freiwillige Feuerwehr*). Tím nejstarším na území dnešního Hlučínska byl sbor v Hlučíně, který byl založen již v roce 1881. Následovaly sbory v Dolním Benešově a Sudicích (oba 1886), Zábřehu (1889), Štěpánkovicích (1893), Kobeřicích (1898) či Oldřišově (1899). Ve většině ostatních obcí byly sbory zřízeny v prvním desetiletí 20. století (Kravaře, Velké Hoštice 1900; Hať, Hošťálkovice, Kouty, Petřkovice a Šilheřovice 1901; Ludgeřovice 1904; Bolatice, Bohuslavice, Kozmice 1905; Třebom 1909). Jedněmi z posledních byly obce Píšť (1911) a Chuchelná (1919). Všechny sbory byly součástí Hornoslezského svazu dobrovolných hasičských sborů Slezska se sídlem v Myslovicích. V roce 1910 měly dohromady 797 členů.

Otázky a úkoly:

- Co zachycuje snímek?
- Jakým vybavením tehdy hasiči disponovali?
- Popište tehdejší vybavení hasičů a porovnejte jej se současností.
- Jak vypadá ulice na snímku? Co vše vidíte?

• Hudební spolek Liedertafel z Hošťálkovic (kolem roku 1920)

Mužský pěvecký sbor *Liedertafel* byl proslulý pořádáním pravidelných hudebních večerů (*Liederabende*), na kterých často zařazoval kromě hudebních vystoupení také divadelní tvorbu. Spolek působil v Hošťálkovicích až do roku 1933, kdy byl zakázán. Jako oficiální důvod posloužilo členství některých zpěváků a hudebníků v tehdy již rozpuštěné německé straně DNSAP (*Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei*). Je pozoruhodné, že i tak malá obec jako Hošťálkovice, jejíž mužské obyvatelstvo pracovalo převážně na šachtě, měla v souboru vysoké instrumentální zastoupení, které se podobalo téměř symfonickému orchestru.

Otázky a úkoly:

- Kolik členů pěveckého spolku je na snímku?
- Na jaké nástroje hudebníci hráli?
- Co vypovídá tento snímek o kulturní úrovni obyvatel obce?

• Cestáři v Darkovičkách (1934)

Otázky a úkoly:

- Kdo je na snímku?
- Jak jsou lidé oblečení?
- Jaký stroj stojí v pozadí?

• Žně (30. léta 20. století)

Otázky a úkoly:

- Jaké polní práce snímek zachycuje?
- Jaké nástroje používají lidé na snímku?
- Jak jsou lidé na snímku oblečení?

• Draní peří v Hati (30. léta 20. století)

Otázky a úkoly:

- Co dělají lidé na snímku?
- Jak byste podle snímku charakterizovali tehdejší domácnost?
- Povězte si, k čemu sloužilo draní peří a o čem se při tom povídalo. Přečtěte si nějakou místní pověst, či bajku

• Karl Max Lichnovský s manželkou Mechtildou (okolo roku 1900)

Otázky a úkoly:

- Jak jsou lidé na snímku oblečení?
- Jak se vám líbí dobová móda?
- Jakou profesi by mohl vykonávat zachycený pár?
- Zjistěte s pomocí Googlu, kdo jsou lidé na snímku.

• První svaté přijímání (okolo roku 1910)

Otázky a úkoly:

- Proč chlapec drží svíci?
- Kde byl snímek pořízen?
- Kolik let může být lidem na snímku?
- Jakou událost snímek zachycuje?

• První třída ze Sudic (1922–1923)

Otázky a úkoly:

- Jak na vás snímek působí?
- Jak jsou děti oblečeny?
- Co byste řekli o atmosféře v této třídě?

• Rodina Schamarkova během první světové války (po roce 1914)

Otázky a úkoly:

- Proč je muž na snímku v uniformě?
- Jak jsou oblečeny děti?
- Jakými cestami se mohly ubírat další osudy rodiny na snímku?

Užitečné odkazy:

FOLTÝN, Dušan et al.: *Prameny paměti: sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*, Praha 2008

SONTAG, Susan: *S bolestí druhých před očima*, Praha 2011.

<http://www.krajinazaskolou.cz/> [10. 7. 2019]

<http://www.zanikleobce.cz/> [10. 7. 2019]

• Pohřební průvod ve Štěpánkovicích (okolo roku 1940)

Otázky a úkoly:

- Jakou událost zachycuje snímek? Podle čeho jste to poznali?
- Poznáte vesnici, odkud vychází průvod?
- Jak vypadá daná lokalita dnes? Najděte na mapě a použijte Street View. (lokalita zhruba před budovou OÚ)

Smlouva mezi republikou Česko-Slovenskou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce

1938

Sborník zákonů 1938, (č. 300/1938 Sb.)

Státní aparát neustále generuje množství nejrůznějších dokumentů: Zákony, prováděcí opatření, smlouvy, memoranda atp. Vždy se jedná o normativy, které vytvářejí rámce a určují pravidla. Pro poznávání minulosti je studium normativů nezbytné. Je však třeba mít vždy na zřeteli, že realita mohla být diametrálně odlišná. Normativ předepisuje, jak by věci měly být, neříká už nic o tom, jaké skutečně byly.

Cíle:

- úřední pramen slouží pro názornou demonstraci chodu státního aparátu
- žáci přicházejí do styku s textem zákona, učí se principy, jakými jsou zákony formulovány
- žáci formulují vlastní text zákona (např. pro potřeby třídy)
- žáci si uvědomí, že sepsat text zákona tak, aby se nedal obejít, není snadné
- žáci by si měli internalizovat etiku, která by měla být jedním z pilířů právního státu
- žáci se z opční smlouvy dozvědí, proč se stali obyvatelé Hlučínska říšskými Němci

Ukázku úředního pramene představuje opční smlouva, na základě které nabyli obyvatelé Hlučínska říšsko-německou příslušnost. Její znění se ovšem týká veškerého odstoupeného území a o Hlučínsku se zde explicitně hovoří. Přesto je sdělení jednoznačné. Určuje, kdo má nárok na státní příslušnost, kdo nikoliv a za jakých okolností se lze vyslovit pro přijetí odlišné státní příslušnosti. Pokud totiž někdo na základě tohoto zákona odmítl uznat nastalou změnu státního občanství, mohl se ho vzdát a takzvaně optovat pro druhou stranu. Podmínkou ovšem bylo přenesení fyzického bydliště, což představovalo zejména pro osoby, jejichž obživa byla na bydliště vázána, nepřekonatelný problém.

Po odstoupení téměř kompletního českého pohraničí Německu v říjnu 1938 se ocitlo zhruba 726 000 Čechů v nacistickém státě.¹ Jejich občanské postavení bylo řešeno smlouvou o opci mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší. Na jejím základě všichni občané, kteří měli 10. října 1938 své bydliště v některé obci připojené k Německé říši, nabyli s účinkem od 10. října 1938 německou státní příslušnost. Zároveň museli splňovat podmínku, že se narodili před 1. lednem 1910 na území připojeném k Německu, pozbyli německé státní příslušnosti dnem 10. ledna 1920, nebo byli manželem/manželkou, dětmi, či vnuky osoby, jež splňovala výše uvedená kritéria. Na základě smlouvy mohli všichni takto postižení občané optovat pro československé státní občanství, z čehož ale vyplývalo, že museli přeložit své bydliště do Česko-Slovenska. Vzhledem ke složitým okolnostem pohnutého podzimu 1938 bylo české obyvatelstvo v pohraničí vyzýváno, aby práva opce nevyužilo. Do okleštěné vlasti totiž proudily tisíce rodin úředníků, které se v pohraničí usídlily až po první světové válce a na základě dohody je nyní musely opustit. Zvládnout logisticky takový nápor obyvatel nebylo jednoduché, a tak není divu, že si česko-slovenská vláda nepřála situaci komplikovat dalšími uprchlíky. Musela by pro ně vytvořit domovy i pracovní místa. Podle odhadů optovalo pro českou stranu okolo 40 % českých obyvatel pohraničí, velká část z nich ovšem s přestěhováním vyčkala do dalšího roku, čímž po vzniku Protektorátu přestalo mít formální naplňování opce další smysl.

Výjimečnost postavení hlučínských obyvatel spočívá ve faktu, že byli z ideologických důvodů považováni za říšské Němce a nesli tedy statut říšských občanů (*Reichsbürger*), zatímco například Češi na Opavsku, pokud neprokázali „*pokrevní spřízněnost s Němci*“, byli pouze německými příslušníky (*Staatsangehörige*) s omezenými právy a mohli proklamovat svou českou národnost.

¹ Číslo vychází ze sčítání lidu 1930 a nereflexuje obyvatelstvo Těšínska, které tehdy připadlo Polsku. Více viz ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálady obyvatelstva v Říšské župě Sudety*, Praha 2006, s. 241. Srovnej s: BARTOŠ, Josef: *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938–1945*, Praha 1985, s. 21, s. 62 a dále.

Otázky a úkoly:

- Které body se týkají úpravy státního občanství obyvatel Hlučínska?
- Kdo vše podle smlouvy získal německou státní příslušnost?
- Jak smlouva upravuje příslušnost manželek a dětí?
- Co znamená optovat pro československé občanství?
- Co znamená optovat pro německou státní příslušnost?
- Co vše s sebou právo optce přinášelo?
- Dávali lidé přednost spíše idejím nebo hmotnému zabezpečení?

Tipy:

Sepište s žáky pravidla chování ve třídě, či třídní/školní zákony. Nejprve nechte žáky diskutovat a následně shrnout, co by měla pravidla obsahovat. V druhé fázi je nechte zapsat pravidla do jednotlivých paragrafů. Položte důraz na promýšlení různých eventualit, aby nevznikla v pravidlech „hluchá místa.“

Užitečné odkazy:

BARTOŠ, Josef: *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938–1945*, Praha 1985.

BENDA, Jan: *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938–1939*, Praha 2013.

ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálady obyvatelstva v Říšské župě Sudety*, Praha 2006.

Události roku 1938 v kronice školy v Kravařích

1938

Státní okresní archiv Opava

Rok 1938 a mnichovské události jsou hlubokým místem paměti české společnosti. V důsledku silné medializace i vysídlení německého obyvatelstva se podařilo vzpomínky na tyto události často úspěšně exteriorizovat, to znamená nespojovat si je s konkrétními místy, ale asociovat je s anonymním pohraničím. Na Hlučínsku se k tomu přidalo i určité vytěsnění. Pasáž kravařské školní kroniky tak příznačně dokumentuje, že henleinovské povstání a pohraniční nepokoje nebyly výlučnou záležitostí Šumavy či severních Čech, ale že zasáhly i místa žákům důvěrně známá.

Cíle:

- žáci se dozvědí, k čemu docházelo v československém pohraničí v září 1938
- žáci hledají kořeny sudetoněmeckého problému
- žáci zjistí, jak konkrétně zasáhly kritické okamžiky Hlučínsko
- žáci hledají důvody, proč se značná část Hlučíňanů přidala k sudetoněmecké straně
- žáci se zamyslí, co znamená „Mnichov“ pro současnost
- žáci se seznámí s různými interpretačními rámci mnichovských událostí

Prakticky po celé období první republiky patřilo Hlučínsko k předním místům, kde se střetávaly československé a německé zájmy. V závěru třicátých let docházelo k eskalaci napětí, německá strana se radikalizovala, řadu Hlučíňanů nevyjímaje. Jen podle zákona na ochranu republiky jich bylo více než sto pozatýkáno a vsazeno do vazby.

Československo započalo obranné přípravy a z Hlučínska se stalo kolbiště agentů tajné policie i výzvědných služeb obou států. Částečně i díky tomu, že zde probíhala výstavba pevnostního pásma. To však nekopírovalo hranici, ale nacházelo se několik kilometrů ve vnitrozemí. Řada vesnic se tak ocitla v „zemi nikoho“, v místech mezi státní hranicí a linií pevností. Možná i z toho důvodu se rozhodli představitelé sude-toněmeckého hnutí převzít po vypuknutí otevřeného povstání v některých obcích kontrolu. Československé orgány kladly odpor, a tak na řadě míst došlo k ozbrojeným střetům. Pro obyčejného občana se nastalá situace musela nutně jevit jako počátek válečného konfliktu. Na hranicích se střílelo, Československo vyhlásilo mobilizaci a Německo stupňovalo štvavou kampaň. Krátce před tím došlo k teroristickému bombovému útoku na budovu české mateřské školy v Hlučíně a k vypálení hasičské zbrojnice v Kravařích. Jelikož se zdálo, že tato situace přeroste v otevřený konflikt, uprchla valná část obyvatel Hlučínska do sousedního Německa, kde většina z nich měla příbuzné. Německý stát byl na tuto situaci připraven a organizovanými vlakovými transporty evakuoval uprchlíky do bezpečí na pobřeží Baltského a Severního moře. Zde zažili přítomní Hlučičané nejen civilizační šok, ale především byli vystaveni neodolatelnému kouzlu propagandy. Doposud si museli vše tvrdě odpracovat a nyní jim byla poskytnuta prvotřídní rekreace, kterou většina z nich již po zbytek života nezažila. Domů se tak vraceli ještě hlouběji přesvědčení o kvalitách německého státu, respektive jeho nacionálně socialistického režimu.

Mezitím ovšem doma přišli o dobytek, pokud jej nechali volně v chlévech. Československá armáda totiž z potenciálního bojového pásma evakuovala vše hodnotné, vybavení úřadů, škol, ale i zásoby a stáda dobytka. Přijetím mnichovské dohody se Hlučínsko stalo součástí V. pásma, tedy území, které bylo německou armádou obsazeno až jako poslední. Stalo se tak v úterý 8. října 1938. Ani poté neustaly projevy fanatismu. Na řadě míst došlo k odstraňování českých nápisů z křížů, pomníků či křížových cest a sympatizanti či exponenti československého režimu byli napadáni a inzultováni rozvášněnými henleinovci. Pro některé si záhy přijelo gestapo...

Úryvek je připraven ve dvou verzích. První je bez zásahů, druhá verze má začerněna všechna místní jména. Vizte rubriku Tipy.

Otázky:

- Jakým jazykem je psán úryvek? Vyhledejte metafory.
- Byl text úryvku sepsán bezprostředně po událostech, nebo s časovým odstupem? Nacházejí se v textu indicie, které to umožní určit?
- Co jste dozvěděli z textu? Jak probíhaly kritické dny září 1938 v Kravařích?
- Jak reagovalo na situaci civilní obyvatelstvo?
- Jak postihly události kravařskou školu?
- Co je to mobilizace?
- K čemu došlo v Kravařích krátce po Mnichovu?
- Jak vnímá pisatel obyvatele Kravař?

Tipy:

Předložte žákům nejprve cenzurovanou verzi se začerněnými lokalitami. Nechejte je přečíst text a diskutovat nad obsahem. Zeptejte se, z jakého důvodu mohl být text cenzurován. Zeptejte se, kde by se události mohly odehrávat. Předložte necenzurovanou verzi a pokračujte s výše doporučenými otázkami.

Vedte diskusi na téma národní uvědomění. Rozeberte faktory, kterými je vytvářeno a udržováno. Zkuste se s dětmi zamyslet, proč se na Hlučínsku české národní vědomí téměř nevyskytovalo (byla však řada výjimek). Poukažte na rozpor mezi středoevropskou etnickou definicí národa a západní občanskou. Uveďte příklady popírající etnickou definici národnosti (dětí vietnamského původu, afrického původu, romského původu).

Užitečné odkazy:

STOKLASA, Herbert: *Kráčeli cestou dlouhou*, Kravaře 2006.

TESAŘ, Jan: *Mnichovský komplex*, Praha 2014.

<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/21749/mnichov-1938-v-ceske-kulturni-pameti.html/> [26. 6. 2019]

Potravinové lístky

1939–1953

Muzeum Hlučínska, Slezské zemské muzeum

Potravinové lístky byly součástí přidělového systému, který reguloval, kolik zboží si občan smí koupit. Kromě potravin se systém vztahoval na šatstvo, paliva a pohonné hmoty, mýdlo, alkohol a tabák. Obvykle byl aktivován v době válek a ekonomické nouze. V Československu přidělový systém fungoval až do roku 1953, kdy došlo v souvislosti s měnovou reformou k jeho zrušení.

Cíle:

- žáci poznají, co to byl přidělový systém a pochopí, jak fungoval
- žáci procvičí při přepočítávání dávek své matematické dovednosti
- žáci se pokusí vcítit do situace lidí žijících z přidělového systému

V Německu, jehož bylo Hlučínsko součástí, nastalo zavedení přidělového systému v předvečer druhé světové války 28. srpna 1939. Zpočátku se vztahoval na potraviny a benzin, nedlouho poté následovaly emise šatenek. Nejprve figurovaly všechny potraviny na jedné kartě, která platila po čtyři týdny. Posléze se jednotlivé lístky specializovaly na chleba, maso, tuk, vajíčka a marmeládu. Stejně tak byly přiděly odstupňovány do kategorií podle náročnosti práce a statutu jedince. Těžce pracující měli nárok na vyšší přiděly než např. úředníci. Samozásobitelé dostávali jen nepatrné dávky nebo vůbec žádné. Každý člen rodiny měl nárok na svůj přidělový lístek. Specifickou skupinu představovali Židé, kteří od roku 1942 neměli žádný nárok na přiděly masa ani šatstva.

Nákup v přidělovém systému probíhal tak, že kupující odevzdával společně s penězi příslušný počet lístků. Obchodník lístky lepil na sběrný arch, za který obdržel od vyživovacího úřadu odběrní poukaz. Ten jej opravňoval nakoupit ve velkoskladu dané zboží. Obyvatelé směli nakupovat jen u svých lokálních obchodníků, pokud by

se vydali mimo domov, museli zažádat o speciální cestovní lístky. Systém reguloval spotřebu potravin a běžného zboží na pevně stanovené normy, aby mohla být v dostatečném množství zásobována armáda. S postupem války se přiděly snižovaly. Bez lístků bylo možno potraviny obstarat pouze na černém trhu za přemrštěné ceny. Vyprodukovat načerno maso, mléko či máslo ovšem bylo vzhledem k všudypřítomné evidenci a přísným kontrolám velmi obtížné. I přes hrozící tresty však obyvatelé na venkově prováděli černé porážky a snažili se systémem obejít.

Barva lístků se každý měsíc měnila. Nevypotřebované ústřížky se tak s nástupem nového měsíce stávaly neplatnými.

Předložené lístky pocházejí z Píště. Opravňují k nakupování v koloniálu u Maxe Bažana a v řeznictví Georga Hluchníka.

Týdenní přiděl normálního odběratele (žena v domácnosti, zaměstnanec)

Časové období	Chléb	Maso	Tuk
Září 1939	2 400 g	500 g	270 g
Duben 1942	2 000 g	300 g	206 g
Červen 1943	2 325 g	250 g	218 g
Říjen 1944	2 225 g	250 g	218 g
Březen 1945	1 778 g	222 g	109 g

Otázky a úkoly:

- Proč si myslíte, že se lístky dochovaly?
- Jak vysoké přiděly potravin tehdy panovaly? Dalo se s nimi vyžít?
- Umíte si představit, že byste dnes nakupovali podle přidělového systému?

Tipy:

Nakopírujte lístky a rozdejte je žákům. Za domácí úkol musí sestavit jídelníček na týden podle přidělu.

Se skupinou menších dětí můžete nasimulovat situaci v obchodě. Do scény můžete zaintegrovat skutečnost, že potraviny se obvykle brzy vyprodaly, kdo přišel pozdě, již neměl co nakupovat.

Příběh vojáka z Hati

Ego dokumenty, 1944

Muzeum Hlučínska

Pojmem ego dokument označujeme prameny osobního charakteru. Nejčastěji se jedná o deníky, zápisky, dopisy či jiné dokumenty vytvořené jednou osobou. V muzejním kufříku reprezentují tento typ pramene dopisy vojáka Josefa Gogolina. Pro lepší dokreslení kontextu přikládáme doplňující prameny, které dokumentují jeho poslední dny (úmrtní oznámení, fotografie, snímek hrobu).

Cíle:

- Žáci se seznámí s fenoménem dopisu
- Žáci interpretují text dopisů
- Žáci interpretují text úmrtního oznámení, učí se odhalovat ideologickou rétoriku
- Žáci komparují jednotlivé prameny, pokoušejí se interpretovat Gogolinovy postoje
- Žáci se stávají badateli a sestavují z dostupných informací příběh Josefa Gogolina
- Žáci se pokoušejí vcítit do situace vojáka na frontě, vytvářejí vlastní dopis

Josef Gogolin

6. 7. 1923 – 6. 10. 1944

Josef Gogolin se narodil v Hati rodičům Matyldě a Josefovi Gogolinovým. V roce 1942 musel nastoupit službu u německé armády. Sloužil u kanonové rotы náhradního pěšího pluku 251 (I. G. Kompanie Infanterie-Erstatz-Regiment 251). Bojoval na východní frontě, kde také utrpěl zranění. V lednu 1944 byla jeho jednotka přeložena do jižní Francie k ochraně pobřeží. Po vylodění spojenců v Normandii se celá divize přesunula k Atlantiku, kde utrpěla těžké ztráty. Dne 6. října vykonával Josef Gogolin službu na

pozorovacím stanovišti severozápadně od Grd. Grochez. V 16:15 nastal dělostřelecký přepad, během kterého byl Gogolin smrtelně zasažen do podsrdeční oblasti, na levém bérce a stehně. Utrženým zraněním vzápětí podlehl. Následujícího dne byl převezen na vojenský hřbitov do nedalekého Belfortu a pohřben.

Ve Francii bojoval také jeho bratr František, který v listopadu 1944 upadl do zajetí. Hlásil se do československé zahraniční armády, kam 16. dubna 1945 nakonec vstoupil.

Otázky a úkoly:

- Co ve svých dopisech sděloval Gogolin svým rodičům?
- Co v každém dopise neopomněl zdůraznit? Co mu leželo na srdci? (*z domu nepřicházela žádná pošta*)
- Co mu na frontě nejvíce znepríjemňovalo život?
- Jak nazíral budoucnost? Proč si Gogolin myslel, že nové zbraně zvrátí průběh války?
- Co mu pomáhalo při zvládnutí válečných útrap? (*víra v Boha, víra v konečné vítězství*)
- Jak na vás působí dopis velitele roty o úmrtí Josefa Gogolina?
- Jaká slova použil velitel roty při líčení Gogolinovy smrti a co tím sledoval?
- Na základě čeho můžeme konstatovat, že dopis je prodchnutý nacistickou ideologií?
- Proč si nechali rodiče pořídit úřední opis oznámení o úmrtí jejich syna?
- Sestavte příběh Josefa Gogolina na základě dostupných údajů. Jak si usnadnit práci: Vytvořte chronologickou linku z dostupných pramenů, vypište si podstatné události.
- Představte si, že jste ve válce daleko od domova. Zkuste napsat dopis svým rodičům.
- Podtrhujte v úmrtním oznámení části, o kterých si myslíte, že jsou patetické.
- Podtrhujte ideologické pasáže.

Užitečné odkazy:

Biogram Josefa Gogolina na webu Hultschiner Soldaten. <http://www.hultschiner-soldaten.de/> [26. 6. 2019]

Výpověď Josefovy sestry Matyldy v archivu Muzea Hlučínska (digitalizováno).

Výpověď Josefova bratra Františka v archivu Muzea Hlučínska (část dostupná v dokumentu Generace životem zkoušená).

ALY, Götz: *Hitlerův národní stát. Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*, Praha 2007.

BROWNING, Christopher: *Obyčejní muži. 101. záložní policejní prapor a konečné řešení v Polsku*, Praha 2002.

MOLLEROVÁ Sabine et al.: *Můj děda nebyl nácek*, Praha 2010.

REICHEL, Peter: *Svůdný klam Třetí říše*, Praha 2004.

WELZER, Harald, NEITZEL, Sönke: *Vojáci. Protokoly o boji, zabíjení a umírání*, Praha 2014.

WETTE, Wolfram: *Wehrmacht. Obrazy nepřítele, vyhlazovací válka a legendy*, Praha 2006.

Vysídlování a dosídlování pohraničí

Po roce 1945

Středoevropský prostor oplývá řadou specifík. Jedním z jeho rysů je poválečné vysídlení německojazyčného obyvatelstva, devastace příhraničních území a ztráta historické paměti. Typický příklad tohoto fenoménu představuje české pohraničí, nepřesně označované též jako Sudety. Žákům lze celou problematiku přiblížit pomocí nečekaného typu pramene – formuláře.

Cíle:

- žáci se naučí vyplňovat formulář
- žáci se dozvědí, co se stalo v českém pohraničí po druhé světové válce
- žáci dokážou uvést argumenty pro a proti vysídlování, na tomto příkladu se učí vést seriózní a věcnou debatu
- žáci se vcítí do situace lidí postižených poválečnými událostmi

Druhá světová válka přinesla nespočet geopolitických změn. K nejzásadnějším patří etnické vyčištění středoevropských států a s ním související transfery obyvatel. Právě na konci války došlo k událostem, které svým rozsahem doposud v dějinách neměly obdoby. Celá Evropa se dala do pohybu, miliony lidí se najednou ocitly na cestě. Předně šlo o vojáky spojeneckých armád, které se stahovaly z osvobozených území. Dále se jednalo o německé zajatce deportované do zajateckých táborů, totálně nasazené a zavlčené osoby, jež se nyní vracely domů, ale také vězně z osvobozených koncentračních táborů. Vedle toho se do středovýchodní Evropy vraceli obyvatelé, kteří byli na útěku před frontou, a naopak odtud mizeli lidé zatýkaní sovětskou tajnou službou. Celý tento komplikovaný, dílem nekontrolovaný a z větší části řízený pohyb kladl

nemalé nároky na přepravní kapacity, komunikační infrastrukturu a konec konců i na samotné materiální a vyživovací zabezpečení přesunovaných.

Zbraně však nestačily ani pořádně vychladnout a začalo spontánní vyhánění německojazyčného obyvatelstva, které se neobešlo bez ponižování, násilí a vraždění. Po určité době získalo toto vysídlování zákonný rámec a organizovaný charakter. Středovýchodní Evropu tak musely opustit miliony německojazyčných obyvatel, kteří zde měli po staletí svůj domov. Kromě Československa postihlo vysídlení v daleko vyšší míře Polsko, jež se vlivem posunu hranic ocitlo na dříve německém území. Transfer obyvatel se konal také v Sovětském svazu, Maďarsku, Rumunsku a Jugoslávii. Jedna věc je však nesporná, vysídlování přispělo k homogenizaci národních států a eliminovalo agilní německou menšinu.

Vylidněné území bylo třeba znovu dosídlit. Ve Slezsku docházelo k přesouvání celých regionů a měst. Například polské město Lvov, které se po válce ocitlo v SSSR, se přestěhovalo i s celou univerzitou do rozbořené Vratislavi. V Československu panovala obdobná situace. Do českého pohraničí putovali lidé z vnitrozemí, ale také repatrianti a reemigranti z Volyně či Rumunska. Nezanedbatelný příliv obyvatel pocházel ze Slovenska a Řecka, odkud vlivem občanské války odcházeli do Československa tamní komunisté. V počátcích dosídlování ovšem muselo pohraničí čelit náporu různých dobrodruhů a „zlatokopů,“ jejichž jediným cílem bylo vlastní obohacení. V obtížném prostředí pohraničních hor dříve obývaném lidmi německého jazyka a vesměs katolického vyznání se najednou ocitli obyvatelé nejrozličnější víry i původu, odlišných kulturních návyků i tradic. To vše, společně s vědomím „prehistorie“ nabytého majetku činilo nesnadné předpoklady pro vybudování vztahu k obývanému místu, stejně jako pro otevřenou reflexi událostí poválečných let.

Kromě samotné problematiky vysídlování a transferů je pro školní dějepis neméně důležitá otázka „druhého života“ těchto fenoménů. Problematika je neustále medializována, objevuje se ve filmech, ale i v politických kampaních. Téměř osmdesát let po válce stále vzbuzuje emoce. Na řadě míst přitom dochází k povzbuzujícím aktům smíření a setkávání. Daří se oboustranné spolupráci. Přesto se najdou ochotní rozdmýchávací starých sporů.

V kontextu českého pohraničí představuje Hlučínsko určitou anomálii. Takzvaný divoký odsun se zde vůbec nekonal a následné vysídlení zde proběhlo jen ve velmi omezené míře. Řada obyvatel sice byla bezprostředně po válce označena za Němce, ba dokonce internována. Plošně však k vysídlení nedošlo, ačkoliv i takové názory se na politické scéně objevily. Kdyby totiž byli všichni Hlučíňané prohlášeni za Němce, došlo by k popření předválečných tezí o jejich českém původu. Zároveň by dosta-

ly vážné trhliny československé požadavky na získání Hlubčicka a Ratibořska, které byly podpořeny rovněž argumentací o tamním národnostním složení. Nakonec bylo z Hlučínska vysídleno okolo 2 300 osob. Dalších zhruba 800 se nevrátilo z útěku před frontou, popřípadě ze zajetí. Nejsilněji postihlo vysídlení Třebom (457 osob), Kravaře (299 osob), Sudice (290 osob), Hlučín (216 osob), Kouty (201 osob). Ne vždy rozhodoval o vysídlení německý původ jednotlivce. Často sehrály roli osobní spory, lukrativní majetek, ale i deklarování německé národnosti při sčítání lidu v roce 1930. Větší část vysídlených tvořily ženy a děti, jen z okresu Hlučín takto odešlo 540 žen starších patnácti let oproti 305 mužům.

Přepavní lístek pro odsunované

1945, 1946

Státní okresní archiv v Opavě

Přepavní lístek sloužil k evidenci a identifikaci transferovaných. Kromě statistických dat obsahuje i kolonku vyjadřující představu „odsouvaného“ o cílové destinaci.

Přihláška o přiděl půdy v osídlení

1945, 1946

Státní okresní archiv v Opavě

Přihláška sloužila pro podání žádosti o přiděl půdy „po Němcích“. V dobové atmosféře se přidělová politika navíc stala předmětem politického boje a zápasu o voliče.

Otázky a úkoly:

- Proč je v žádosti obsažena kategorie národnosti?
- Proč je dotazováno na odbornou způsobilost žadatele?
- Proč je požadováno vyjádření místní organizace svazu zemědělců?

Tipy:

- Pracujte s pojmy. Poukažte na významové roviny termínů v českém a německém prostředí – alibistický *odsun*, emocionální *vyhnání* (*Vertreibung*), *deportace*, neutrální *vysídlení*, *transfer*...
- Analyzujte pojem etnická čistka. Lze jej aplikovat na české prostředí? Vedte diskusi s argumenty pro/proti.
- Udělejte brainstorming na téma kolektivní vina. Seznamte žáky s dřívější aplikací tohoto pojmu, vedte diskusi, je-li tento pojem v demokratické společnosti přijatelný.
- Vedte diskusi na téma důsledků vysídlení německého obyvatelstva a na téma menšin v České republice.
- Zamyslete se nad environmentálním aspektem výměny obyvatelstva. Pro inspiraci: LAPKA, Miloslav: *Zánik sudetské krajiny*, dostupné z: <http://www.antikomplex.cz/zanik-zemedelske-krajiny-v-sudetech.html> [29. 5. 2019].

Užitečné odkazy:

BINAR, Aleš: *Hospodářský a sociální vývoj Hlučínska v letech 1945–1989*, Opava 2014.

LINDNER, Johanna: *Zůstali tu s námi / Bei uns verblieben*, Příběhy českých Němců, Praha 2013.

MIKŠÍČEK, Petr – MATĚJKA, Ondřej – SPURNÝ, Matěj: *Zmizelé Sudety / Das verschwundene Sudetenland*, Domažlice 2003 (další vydání 2004, 2006, 2007, 2008, 2010, 2012).

SPURNÝ, Matěj (ed.): *Proměny sudetské krajiny*, Domažlice 2006.

SPURNÝ, Matěj: *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011.

WIEDEMANN, Andreas: *Pojď s námi budovat pohraničí*, Praha 2016.

Kolektivizace na Hlučínsku

Po roce 1950

Třebaže si to dnes již neuvědomujeme, představovala kolektivizace zásadní zlom, který přinesl řadu nevratných změn v české krajině i společnosti. Staletý řád venkovského hospodaření byl během několika let zpřetrhán. Významně se změnil životní styl obyvatel vesnice a narušil se tradiční vztah k půdě a soukromému vlastnictví. Prakticky zmizela jedna společenská vrstva – sedláci. Scelení půdy společně s bezohledným intenzivním obhospodařováním fatálně ovlivnilo krajinnou skladbu a v konečném důsledku celý ekosystém. Většina negativních aspektů bohužel přetrvala i po změně režimu.

Cíle:

- žáci poznají východiska, která vedla představitele komunistického režimu ke kolektivizaci
- žáci si zavedou do svého slovníku nové pojmy (kolektivizace, kulak, socialistický závazek)
- žáci se na konkrétním příkladu seznámí s průběhem kolektivizace
- žáci analyzují kolektivizační kampaň, vyhledávají použité metody
- žáci pochopí, jaký tlak byl na zemědělce vyvíjen
- žáci pochopí, jaké důsledky přinesla kolektivizace českému venkovu, krajině i společnosti

Počátky kolektivizace a socializace vesnice nebyly na Hlučínsku úspěšné. V první fázi zde vzniklo jen několik družstev. Část z nich ovšem existovala jen „na papíře“. Základ těchto družstev tvořili straníci, bezzemci a domkaři s minimálním množstvím půdy. Už jen z toho důvodu nemohla družstva náležitě fungovat, takže se některá z nich rozpadla. Nový rozmach nastal v souvislosti se ztřešenou státní politikou v roce 1953.

Na sedláky byl vyvíjen silný nátlak, stoupaly odvodní povinnosti, které v podstatě nebylo možné splnit. Rozšiřovaly se nejrůznější zvěsti o nuceném přesídlování. Ostatně nejméně deset selských rodin bylo z Hlučínska vystěhováno do nejrůznějších částí Československa. V roce 1957 byli již téměř všichni aktivní zemědělci sdruženi v JZD. Pouze hrstka nemnohých přes všechna úskalí dál soukromě hospodařila.

Vedoucí pracovníci byli často dosazováni Okresním národním výborem, což mělo za následek, že se k hospodaření dostávali lidé bez odpovídajícího zemědělského vzdělání, znalostí místních poměrů, ale také bez vztahu k půdě a danému místu. Vesnická JZD byla v průběhu 60. a 70. let slučována do velkých celků, které hospodařily často na ploše pěti katastrů a dosahovaly rozlohy několika tisíc hektarů zemědělské půdy. Zemědělské hospodaření tehdy zcela dosáhlo charakteru velkovýroby, jenž byl do té doby typický pro průmyslová odvětví.

Tipy:

- Zhlédněte krátký dokument *Osmdesátiletí sedláci* z cyklu *Ta naše povaha česká*:

<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/411235100011017-osmdesatiletí-sedlaci> [6. 6. 2019].

Agitační oběžník

1954

Státní okresní archiv Opava

Agitační plakát vydalo ministerstvo výkupu, aby manipulovalo s veřejným míněním. Plakát názorně v několika bodech vykresluje složitý systém výroby a zásobování. Snaží se tak motivovat k plnění dodávek a odvrátit kolaps centrálně plánované ekonomiky. Na zadní straně pak přináší podrobnosti o situaci v okrese Opava.

Otázky a úkoly:

- Popište na základě dobového materiálu tzv. kulaka. Kdo byl tímto pojmem označován?
- Jak je zobrazen tzv. kulak? Proč právě takto? Jaké emoce měl u občanů vzbuzovat?
- Proč byl zvolen za nepřítele společnosti právě tzv. kulak?
- Zamyslete se, které státní služby byly poskytovány zdarma a které byly zpoplatněny. Šlo o věc charakteristickou pouze pro komunistický režim?
- Proč stát potřeboval vykupovat potraviny?
- Jak tento systém fungoval před nástupem komunistického režimu?

Tipy:

Uspořádejte diskusi nad úskalím plánovaného a přidělového systému. Můžete celý řetězec názorně vytvořit přidělením rolí jednotlivým žákům: ÚV KSČ, dělník, horník, rolník, číšník, voják atd. Každý žák zpracuje, jak se jeho role podílí na fungování systému.

Agitační pamflet z Oldřišova**1959***Soukromá sbírka*

JZD bylo v Oldřišově založeno v lednu 1953. Po založení sdružovalo 65 hospodářství s výměrou 514,64 ha. Vzápětí se započalo se scelováním polí, rozoráváním mezí a polních cest. Hospodaření charakterizovala nejednotnost v rozhodování, ledabylost a nedodržování agrotechnických lhůt. Nelze se proto divit, že další rozvoj byl velmi pomalý. Situaci lapidárně shrnul oldřišovský kronikář: „*Konservativnost a opatrnickost našeho rolníka, láska ke zděděné půdě, jak říkají mnozí, způsobily, že se dosti dlouho nemohli rozhodnout pro společné hospodářství.*“ Na soukromé zemědělství byl v průběhu padesátých let stupňován vyvíjený tlak. Zvyšovalo se množství povinných dodávek

ale i postihů za jejich neplnění. Exemplárně zapůsobil i případ Jindřicha Kašného, který byl ve vykonstruovaném procesu odsouzen na 6 let vězení, bylo mu odebráno veškeré jmění a rodina byla vyhoštěna do Čech.

Zásadní zlom v rozvoji oldřišovského družstva nastal v roce 1958, kdy do něj přibylo 84 hospodářství se 136 členy. V roce 1959 vykazovalo zdejší JZD již 722 hektarů zemědělské půdy. V obci tak zůstalo jen 26 soukromých hospodářů s 43 hektary půdy.

Z této doby pochází družstevní noviny, jež informovaly o dění v JZD, uzavírání socialistických závazků a o plnění plánu. Slouží nejen jako pramen pro zkoumání dobových realit, ale i jako zdroj poznání způsobu myšlení a fungování společnosti. Noviny názorně demonstrují, jak významné bylo potírání soukromé sféry v padesátých letech a jak fungovala společenská kontrola.

Noviny se chlubí přidruženou výrobou a její efektivitou. Přidružená výroba přitom v podstatě legalizovala drobné živnosti a služby. Vidíme zde, že výrobce hokejek překračuje plán a přináší tak svému družstvu významné zisky. Osobně mu z toho plyne nanejvýš společenské ocenění. Přidružená výroba zemědělských družstev se postupně značně rozrostla do různých odvětví. Družstva tak poskytovala stavební práce, nebo vyráběla nejrůznější zboží. Zisky z těchto sektorů pak pokrývaly ztráty plynoucí ze zemědělského odvětví.

Otázky a úkoly:

- Hledejte a vypište dobová hesla. Zamyslete se nad jejich významem a obsahem.
- Zamyslete se nad logikou socialistických závazků. Hledejte způsoby, jak zvýšit nosnost slepic či dojivost krav.
- Proč byl socialistický závazek takto veřejně deklarován? Proč jej nestačilo uzavřít na pracovní poradě? (*společenská kontrola, tlak*)
- Jaký byl dobový přístup k soukromému vlastnictví, proč byl takový?
- Zjistěte, jak byli odměňováni za svou práci členové družstva.
- Proč noviny bez okolků pranýřují některé spoluobčany? Jak to na vás působí?

Užitečné odkazy:

BLAŽEK, Petr et al.: *Rozkulačeno!: půlstoletí perzekuce selského stavu = half a century of persecution of the peasant estate*, Praha 2016.

<https://www.ustrcr.cz/uvod/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku/> [6. 6. 2019].

<https://www.ustrcr.cz/uvod/citanka-kolektivizace/> [6. 6. 2019].

http://dejepis21.cz/userfiles/tiny_uploads/metodika_film/DvF-kap2.3.pdf [6. 6. 2019].

<http://dejepis21.cz/2-zemedelstvi> [6. 6. 2019].

Komunistická propaganda

Propaganda užívá pro své účely řadu prostředků. Velmi rozšířeným a efektivním médiem je v tomto ohledu plakát, který se tak stává univerzálním pramenem plnicím řadu edukačních funkcí:

- slouží jako prostředek pro odhalování manipulačních strategií
- slouží ke kultivaci estetického citění žáků
- slouží k názorné demonstraci uměleckých forem
- vykresluje dobovou atmosféru
- sděluje tužby a přání tehdejší společnosti a jejích představitelů
- je ideálním prostředkem pro výuku o tématu propagandy

Plakát Se Sovětským svazem...

50. léta

Státní okresní archiv Opava

Cíle:

- žáci se učí analyzovat obraz, všímat si detailů
- žáci porovnají odlišnosti mezi vyobrazenou a dnešní krajinou
- žáci si s pomocí plakátu a dalších prostředků přiblíží dobovou atmosféru

Vyobrazený plakát manifestuje pevnost a odhodlanost československo-sovětského přátelství. Zároveň implicitně poukazuje na vizi nového Československa – zobrazuje ideální krajinu a její obyvatele. Malý pionýr ukazuje rozmáchlým gestem nikoliv nepodoben praotci Čechovi, jak by mělo vypadat socialistické Československo. Scelená pole jsou orána za pomoci mechanizace, na kopci se tyčí rekreační středisko a vpo-

vzdálí se nacházejí rovnou dva tovární komplexy s kouřícími komíny, vysokými pece-
mi a těžní věží. Sídla jsou naznačena nepatrně, mezi továrnami je však patrný kostel.
Bez jakéhokoliv vysvětlujícího textu či doprovodných sloganů plakát visel ve třídách
či na pracovištích a působil svým jednoduchým obsahem na myšlení zúčastněných
osob.

Otázky a úkoly:

- Popište, co vidíte na plakátu.
- Co plakát sděluje?
- Proč má být budován socialismus se Sovětským svazem?
- Jak vypadá zobrazená krajina? Proč právě takto?
- Jaký byl podle plakátu dobový ideál krajiny?
- Jak na vás působí estetika plakátu?
- Proč je nadpis vyhotoven právě v červené barvě?

Plakát Do boje proti mandelince

1950

Státní okresní archiv Opava

Cíle:

- žáci poznají životní cyklus mandelinky a způsob jejího rozmnožování
- žáci na příkladu boje proti mandelince porozumí situaci v Československu padesátých let 20. století
- žáci si uvědomí symbolické formy tehdejší propagandy a politického boje
- žáci se zaměří na rétoriku kampaně a budou přemýšlet nad užívanými pojmy
- žáci se zamyslí nad soudobou komerčně-politickou rétorikou a uvedou soudobé pojmy

Po druhé světové válce se v Evropě přemnožila mandelinka bramborová (*leptinotarsa decemlineata*). Její systematické potírání započalo v Československu již v roce 1947. O tři léta později, roku 1950, pak v souvislosti s vypuknutím korejské války zahájila strana a vláda masivní kampaň proti „americkému brouku“, který se stal ztělesněním západního imperialismu. Propaganda tvrdila, že mandelinka byla na území Československa zavlečena v krabičkách imperialistickými agenty, ale i pomocí větrů a mraků ze Západního Německa, aby sabotovala socialistické pracovní úsilí a podlomila důvěru občanů ve stát. Masová kampaň, do níž se zapojila veškerá média, měla za cíl informovat obyvatelstvo o hrozícím nebezpečí, mobilizovat ke společnému potírání tohoto škůdce a v neposlední řadě tato kampaň náležitým způsobem ovlivňovala a formovala myšlení občanů. V souvislosti s probíhající válkou v Koreji byl vzbuzován a posilován pocit, že konflikt probíhá i na domácí frontě. Zatímco severokorejské obyvatelstvo je vystaveno účinkům amerického bombardování, československý lid musí odolat působení „amerického brouka“. Rozsáhlých sběracích akcí se zúčastnilo školní žactvo a neúspěšnější sběrači byli odměňováni. Ke hledání mandelinky byli vyzýváni i venkovští obyvatelé a docházelo k pořádání zvláštních brigád za účasti úředníků, dělníků i armády. KSČ využila tažení proti mandelince také ve prospěch probíhající kolektivizace. Řadu sedláků postihly vysoké tresty za sabotáže při hledání či za vykonstruované rozšiřování brouka. V boji proti mandelince se pokračovalo po celá padesátá léta, nicméně intenzity prvního léta již nebylo dosaženo.

Vyobrazený plakát je návodným prostředkem, jak postupovat proti nebezpečnému škůdci. Zároveň didakticky představuje jednotlivá vývojová stadia mandelinky. Obyvatelstvo se tak prostřednictvím plakátu seznamuje s podobou brouka i se způsoby jeho potírání. Textová pasáž ve spodní části plakátu vysvětluje způsob rozmnožování a poskytuje politický rámec výskytu mandelinky na československých polích.

Otázky a úkoly:

- Jak se pozná, že je rostlina napadena mandelinkou?
- Jakými způsoby byla mandelinka potírána?
- Komu bylo rozšíření mandelinky připisováno?
- Jaké cíle tím propaganda sledovala?
- Jakými způsoby byla mandelinka v karikaturách zobrazována? Využijte obrázky z článku a z portálu Moderní dějiny.

- Jak byste charakterizovali dobový slovník v souvislosti s kampaní vůči mandelince?
- Jaká slova se často vyskytují v tehdejší jazyce propagandy? Zamyslete se nad současným jazykem, najdete nyní oblíbená „kouzelná slovíčka“ užívaná v médiích?
- Ukažte žákům současné reportáže, výstřižky z novin. Zaměřte se na všeobecnou komercializaci čehokoliv, na celospolečenskou víru v „ekonomický růst“, který nahradil všudypřítomný „pokrok“ minulého režimu.
- Jak si lidé v padesátých letech představovali pokrok? Charakterizujte pomocí klíčových slov. Jak si pokrok představujeme dnes? Co vše se změnilo?
- Porovnejte, kdo v padesátých letech zastával roli společenského nepřítele a kdo ji zastává dnes. Můžete vypracovat jednoduchou tabulku. Jaké byly důvody, že tyto skupiny zastávaly roli nepřítele.

(nepřátelé z padesátých let: Kapitalismus, západní imperialismus, katolická církev, podnikatelé, sedláci, drobní živnostníci, účastníci (většinou západního) odboje, demokraticky smýšlející občané)
(nepřátelé dneška: uprchlíci, Romové, lumpenkavárna, pravdoláskaři, Evropská unie)

Tipy:

Využijte metodiku portálu Moderní dějiny, kde jsou dostupné další prameny i sekvence z Československého filmového týdeníku. Minimálně o filmovou reportáž je vhodné celou hodinu doplnit. Do kampaně se zapojil i Ondřej Sekora. Veškeré dokumenty naleznete zde:

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/propaganda-v-boji-proti-americkemu-brouku/> [6. 6. 2019].

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kampan-proti-americkemu-brouku-a-jeji-politicke-souvislosti/> [6. 6. 2019].

<https://manipulatori.cz/propaganda-v-boji-proti-americkemu-brouku/> [6. 6. 2019].

Přepis komentáře z týdeníku:

Tyto žravé larvy, to je kultura atomových válečných paličů. Jenomže páni imperialisté dělali účet bez hostinského. Počítali, a zase se přepočítali. Naše vláda učinila rázná opatření. Rázná opatření k odražení podlého útoku našich nepřátel. A to už by mohli i na Západě vědět. U nás je od slov k činům blízko. My všichni a především mládež, pionýři se dáváme do boje. Najdeme každého amerického brouka a zničíme ho! [...] Vypořádali jsme se s Horákovou, Peclm a společníky, vypořádáme se s mandelinkou bramborovou – americkým broukem! Československý filmový týdeník, 1950

Užitečné odkazy:

KOUROVÁ Pavlína: *Kampaň proti americkému brouku a její politické souvislosti*, in: Paměť a dějiny, 1/2008, s. 22–38, dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/0801-22-38.pdf> [6. 6. 2019].

Moc obrazů, obrazy moci: politický plakát a propaganda, [katalog výstavy], Praha 2005.

PŘIBÁŇ, Jiří et al. *Otisky komunismu = Imprints of communism*, Praha 2008.

Reflexe vývoje po roce 1945 v obecních kronikách

Úryvky z vybraných obecních kronik z Hlučínska 1945, 1952, 1968, 1989

Státní okresní archiv Opava

Jak ideálně propojit *velké dějiny s těmi malými*, lokálními? Minimálně pro období 20. století nabízejí nejjednodušší způsob obecní kroniky, ve kterých můžeme nacházet dopady i odrazy velkých událostí, ale také názory pisatele na soudobé dění. Díky digitalizačnímu programu opavského zemského archivu jsou dnes všechny kroniky slezských obcí volně dostupné na internetu a nečiní nejmenší problém je využít pro potřeby výuky.

Cíle:

- žáci si prostřednictvím kontaktu s „lokálním“ pramenem lépe osvojí události předepisované osnovami
- žáci poznají, jak se slavné události dotkly jejich vlastní obce
- žáci se vcítí do situace tehdejších lidí

1945: Šilheřovice

Úryvek stručně popisuje události roku 1945 v obci. Byl však napsán s pětiletým zpožděním, roku 1950, kdy začala být vedena obecní kronika. Autorství náleží učitelce zdejší školy Růženě Čechové. Ta se narodila roku 1923 v Hati do rodiny příslušníka finanční stráže původem z Čech. Navštěvovala hlučínské gymnázium, které však po záboru pohraničí musela opustit. Dostudovala v Ostravě a po válce se vrátila na Hlučínsko. Pasáž vážící se k roku 1945 obsahuje dohromady sedm stránek. Je volně dostupná v digitálním archivu.

Celý úryvek: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=CE11E6A0E92311E69062F04DA233F7CE&scan=9#scan9> [5. 6. 2019]

Otázky a úkoly:

- Dokážete se orientovat v textu? Dokážete zdůvodnit, proč jsou u okrajů nadpisy?
- Vypište nejdůležitější události roku 1945 v Šilheřovicích.
- Jak zde proběhl konec války?
- S čím se místní obyvatelé bezprostředně po válce potýkali?
- Porovnejte situaci v Šilheřovicích se svou obcí. V čem spočívaly rozdíly, co bylo stejné?
- Najdete nějaké odlišnosti mezi popisem události v kronice a tím, co jste o události doposud věděli?

1952: Kobeřice

Také v Kobeřicích byla obecní kronika psána retrospektivně. Ačkoliv zákon ukládal vedení pamětní knihy, nebyla zde po dobu první republiky kronika psána vůbec. K prvnímu sepsání došlo až v roce 1952, poté co několik jmenovaných kronikářů nedokázalo dostát svému úkolu. Úryvek tak pochází z pera ředitele kobeřické školy Bohumila Valoucha, který však sepsal prvních poválečných sedm let, a poté předal svůj kronikářský úřad svému nástupci. Bohumil Valouch se narodil roku 1902 v Litovli, kde také roku 1921 odmaturoval. Studoval na FF UK v Praze a poté vyučoval na různých měšťanských školách na Moravě, Slovensku i na Podkarpatské Rusi. V roce 1945 se dobrovolně přihlásil osidlovat pohraničí a od roku 1946 působil jako ředitel školy v Kobeřicích. Zemřel na následky nemoci v roce 1954. Jeho zálibou bylo sbírání místních pověstí.

Celý úryvek: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=EE8C9FCA9C9511E49C6AF04DA233F7CE&scan=40#scan40> [5. 6. 2019]

Otázky a úkoly:

- Jakým jazykem je psán úryvek? Vypiš emočně zabarvené pojmy. (*kapitalistický vykořisťovatel, agresivní šlechta, vítězně plnit plán*)
- Najděte v textu personifikaci. (*vítěznou píseň budou zpívat traktory, kombajny, samovazače atd.*)

- Jaké názory zastává pisatel?
- S jakou odezvou se setkala snaha založit JZD u obyvatel? Proč se lidé odmítali zapojit?
- Jakou profesi zastával člověk pověřený vybudováním JZD?
- Jaké byly v obci možnosti kulturního vyžití?
- Najdete nějaké odlišnosti mezi popisem události v kronice a tím, co jste o události doposud věděli?

1968: Chuchelná

Bedřich Olšina psal kroniku Chuchelné od roku 1950. Narodil se roku 1897 v Lubné u Kroměříže a na Hlučínsko přišel jako příslušník finanční stráže až v roce 1946. Od roku 1949 byl přednostou celního úřadu v Sudicích. Před vstupem do státních služeb působil jako umělecký malíř, což se projevilo i na vizuální podobě jím psané kroniky.

Celý úryvek: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=DE3F4B2C875711E49D50F04DA233F7CE&scan=79#scan79> [6. 6. 2019]

Otázky a úkoly:

- Co se stalo v noci z 20. na 21. srpna 1968?
- Jaké reakce vyvolala invaze vojsk Varšavské smlouvy u obyvatel?
- Proč lidé skupovali potraviny a předměty denní potřeby?
- Jaké tehdy podle zápisu fungovaly v Chuchelné spolky? Srovnejte se současností.
- Zamyslete se nad uzavřenými socialistickými závazky. Jakou formou se řeší tyto potřeby dnes?
- Najdete nějaké odlišnosti mezi popisem události v kronice a tím, co jste o události doposud věděli?

1989: Štěpánkovice

Jednu věc nelze státnímu socialismu upřít. V tomto období byla zavedena systematická vedení obecních kronik a přísně se dbalo na jejich důsledné sepisování. Díky tomu máme k dispozici velmi podrobné zprávy o dění v (nejen) hlučínských obcích. Pamětní knihu Štěpánkovic lze považovat za vzornou, neboť byla mimo jiné psána pravidelně v ročních odstupech. Od roku 1986 ji vedl čerstvý důchodce Emerich Kurka (1925), bývalý voják wehrmachtu a technik v sádrovcovém dole.

Celý úryvek: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=717232DBC31411E49D0DF04DA233F7CE&scan=75#scan75> [6. 6. 2019]

Otázky a úkoly:

- Jakým způsobem charakterizoval kronikář rok 1989?
- Co tehdy trápilo obyvatele Štěpánkovic?
- Jak konkrétně proběhla „Sametová revoluce“ ve Štěpánkovicích?
- Kterým směrem se uchýlila diskuse občanů na schůzi občanského fóra?
- Proč se taková diskuse neodehrála dříve?
- Byl návrh vzešlý z pléna rozumný?
- Najdete nějaké odlišnosti mezi popisem události v kronice a tím, co jste o události doposud věděli?

Tipy:

- K čemu je dobré vést kroniky?
- Jaké významné historické kroniky a kronikáře znáte?
- Porovnejte znění středověké kroniky (např. Kosmas, popř. Dalimil) se současnou. Hledejte rozdíly. Na co se zaměřovali kronikáři tenkrát a dnes? Pro koho byly tehdejší kroniky určeny? Kdo si je mohl přečíst ve středověku?
- Zjistěte, kdo píše kroniku ve vaší obci.
- Vedete si školní, případně třídní kroniku? Proč ano/ne?

Místní akční skupina Hlučínsko

© 2019

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

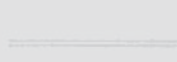
Projekt Místní akční plán vzdělávání pro Hlučínsko východ II CZ.02.3.68/0.0/0.0/17_047/0009111 je realizovaný a financovaný s podporou ESF, Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání

zemské hranice

železnice

silnice

železnice projektovaná